

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Tereza Pařízková

**Otázka politiky rovnoprávnosti na evropské úrovni
Evropská komise a projevy state a market feminismus**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Markéta Zapletalová, Ph.D.

Olomouc 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

Tereza Pařízková

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doktorce Zapletalové za odborné vedení této práce, její rady, připomínky a trpělivost, s níž k mé práci přistupovala.

Obsah

Úvod	5
1. Teoreticko-konceptuální reflexe	8
1.1. Feministická kritika teorií evropské integrace	8
1.2. Evropská politika rovnoprávnosti	11
1.3. Institucionální feministické přístupy	13
1.3.1. State feminismus	13
1.3.2. Market feminismus	15
2. Aktéři a strategie	18
2.1. EU – Evropská komise	18
2.2. Národní aktéři – WPAs	20
2.3. Zájmové skupiny	22
3. Analýza dokumentů evropské politiky rovnoprávnosti	25
3.1. Metodologie	25
3.2. Ekonomická dimenze	26
3.3. Společenská dimenze	34
3.4. Násilí na ženách	36
Závěr	41
Abstrakt	43
Prameny a literatura	44

Úvod

Evropská unie je jednou z největších politických a ekonomických elit, její přístup k feminismu a politice rovnoprávnosti je tak zásadním faktorem pro feministická hnutí a politiku nejen v Evropě. Evropská Komise staví politiku rovnoprávnosti do popředí svého politického programu a do roku 2025 slibuje, že dosáhne „značného pokroku na cestě směrem k Evropě založené na genderové rovnosti“ (Evropská komise, 2020) Pochopení přístupu Komise k feministickým otázkám je tak vysoce aktuálním, ač málo probádaným tématem, a může pomoci ve vyhodnocení reálného pokroku Komise v otázkách rovnoprávnosti. Předmětem této bakalářské práce je téma Evropské komise a jejího přístupu k politice rovnoprávnosti dle vymezení state a market feminismu. Vymezení state a market feminismu je využíváno pro jasnější ukotvení a sleduje chronologický vývoj, který je klíčový k pochopení postavení Komise nyní.

Cílem této práce je identifikace a analýza aspektů state a market feminismu a jejich chronologických proměn v souvislosti s přístupem Evropské komise k politice rovnoprávnosti. Tento cíl je reflektován ve výzkumné otázce “Jaký je přístup Evropské komise k politice rovnoprávnosti ve vymezení market a state feminismu a došlo k proměně v tomto přístupu v letech 1973 až 2023?”

Tato bakalářská práce je metodologicky koncipována jako případová studia, která využívá metody analýzy, především pak kvalitativní obsahové analýzy. Obsahová analýza zkoumá texty s ohledem na výskyt vybraných znaků a v praxi se často prolíná s kvalitativní analýzou. Metoda je v této práci využita pro její adaptabilitu a objektivitu. (Gheyle & Jacobs, 2017) Případová studie byla zvolena pro jedinečnou povahu Evropské komise, její nadnárodní charakter a výsadní postavení v procesu vyjednávání se zájmovými skupinami. Analýza state a market feminismu na případu Komise nabízí praktické informace o projevech těchto přístupů a představuje je v detailním kontextu.

První kapitolou bakalářské práce je teoretická část, ve které jsou objasněny a prozkoumány koncepty, východiska a teoretické přístupy důležité pro reflexi feminismu v prostředí Evropské unie. Pozornost je věnována stavu a vývoji akademického bádání. Následně je ve druhé podkapitole představena politika rovnoprávnosti. Třetí podkapitola se soustředí na vymezení pojmů market a state feminismu.

Druhá kapitola ve třech částech představuje a usazuje do kontextu aktéry politiky rovnoprávnosti. V první podkapitole je stručně charakterizována Evropská komise a je popsána její role v politice rovnoprávnosti. Druhá část je zaměřena na národní agentury pro ženy (WPAs) jako představitele národních zájmů. Poslední podkapitola slouží k představení zájmových skupin a jejich zapojení do tvorby politiky rovnoprávnosti.

Třetí kapitola je zaměřena na otázku proměn feministických aspektů v dokumentech Evropské komise. Jejím primárním cílem je analyzovat aspekty state a market feminismu, v chronologické posloupnosti. V první části je prozkoumána metodologie celé analýzy, následuje ekonomická dimenze. Ve třetí části kapitoly je pozornost věnována skromnému počtu dokumentů orientovaných na společenské aspekty, jako je například reprezentace žen ve vůdčích pozicích. Čtvrtá podkapitola se zabývá dokumenty směřovanými proti násilí na ženách.

Celkový stav akademického výzkumu je nedostatečný. Feministický přístup k evropské politice nepatří k primárním oblastem zkoumání fungování Evropské unie. Určitá pozornost je věnována feminismu například v souvislosti s environmentální či zahraniční politikou, ovšem z hlediska evropských studií či politologie se obecně jedná o okrajový předmět zájmu. Vzhledem k tomu, že v české politologické literatuře je téma feminismu na poli EU naprosto vynecháno, vychází text výhradně ze zdrojů v anglickém jazyce, které často vychází z genderových studií.

Vědecké články se staly základem pro pochopení problematiky a akademického diskurzu týkajícího se state a market feminismu v první kapitole. Z autorek byly nejvýznamnější Johanna Kantola a politoložka Amy Mazur, které jsou nejčastěji citovanými autorkami v oblasti state a market feminismu, či Dorothy McBride která se zabývá fungováním státních aktérů feminismu (WPAs). Přínosnou byla také práce Heather McRae, prozkoumávající institucionalizaci state feminismu a genderový mýtus, s kterým Komise rétoricky operuje. Přesto tyto práce nepřinesly jasné vymezení state a market feminismu, které by operacionalizovaly, kvantitativní práce se zaměřovaly na WPAs a zájmové skupiny, s minimální pozorností věnovanou evropským institucím. Zároveň lze z textů vypožorovat americkou tradici a necitlivé přisuzování state a market prvků bez hlubšího pochopení struktur. Práce proto zároveň obsahuje prameny soustředící se jak na víceúrovňové, tak na obecné pojetí state feminismu, market feminismu a prostup zájmových skupin.

K teoreticky nejpřínosnějším pracím v rámci tématu jsou publikace Miriam Harlapp, které se zabývají politizací a genderovým přístupem Evropské Komise. Především Komisi věnovaná kapitola z *The Routledge Handbook of Gender and EU politics* se stala zásadní pro objasnění některých výsledků analytické kapitoly. Harlapp poukazuje na významný faktor osobnostního přesvědčení předsedy Komise a sleduje reálné změny na obsazení politických i administrativních pozic v instituci. Tento aspekt doplňuje analýzu prováděnou v této práci a zasazuje ji do širšího kontextu.

Hlavním zdrojem pro obsahovou analýzu byly dokumenty Evropské komise dostupné z portálu Eur-Lex. Pro snazší identifikaci textů politiky rovnoprávnosti se kritériem stalo obsazení slova “women” či “gender” v názvu dokumentu. Analýza obsahuje 59 unikátních textů po vypuštění opakujících se výzev a dokumentů upravujících předchozí legislativu bez změny vykazovaných aspektů. Vypuštěné dokumenty jsou v textu třetí kapitoly okrajově zmíněny a neopomíjí se tak jejich výpovědní hodnota. V analýze značná část dokumentů chybí, neboť nejsou volně dostupné či jejich text není nahrán na portálu, je tak možné, že nezachytí veškeré trendy proměn aspektů. Tento nedostatek je vyvažován rozsahem analýzy, ve které každá dekáda má pokrytí minimálně dvou textů, z nichž lze vypožorovat aspekty state a market feministických přístupů.

1. Teoreticko-konceptuální reflexe

První kapitola této práce je věnována teoretickému vymezení, ve kterém jsou objasněny a prozkoumány koncepty, východiska a teoretické přístupy zásadní pro studium evropské politiky rovnoprávnosti ve feministické perspektivě. V první podkapitole je předmětem pozornosti stav feministického akademického přístupu k evropským otázkám a jeho vývoji. Ve druhé části této kapitoly je představena evropská politika rovnoprávnosti, její historický vývoj, a především její kritika, z níž později vycházejí koncepty institucionálních přístupů market a state feminismu.

1.1. Feministická kritika teorií evropské integrace

Přestože Evropská unie zastává rétoriku feministického přístupu napříč institucemi a politikami, v akademickém diskurzu evropských studií je feministická perspektiva vcelku novým úkazem. Samotná aplikace feministické perspektivy na evropská studia započíná až kolem roku 1990, do té doby je obor doménou mužů a takzvanou malestreamovou analýzou. Ta pokračuje v analýze přehlízející faktor pohlaví (gender-blind analýza). Malestreamový přístup má významné ontologické implikace pro teorie, které se v jeho kontextu vytvářejí. Tyto teorie naprosto ignorují pohlaví jako faktor či aspekt evropské politiky a nevnímají sociální aspekt pohlaví jako širší implikaci pro integrační teorie. Dekády se tak evropským studiím věnovali vědci jako Haas, Mitrany, Moravcsik nebo Pierson, ovšem jejich přístup byl diktován do značné míry jejich pohlavím. Mužští autoři dominující oboru určovali, co je dostatečně význačný problém, aby byl blíže studován, jaké otázky mají být kladeny a jakým způsobem na ně odpovídat. Přístup, který by specificky zaujímal femininní či genderově senzitivní pozici a zkoumal evropské otázky v kontextu jejich dopadu na ženy zůstává do dnešní doby doménou omezeného počtu vědců v oboru evropských studií. (Abels & Mushaben, 2012; Hoskyns, 2004; Locher & Prügl, 2008)

Feministická analýza představuje inovativní přístup k evropským otázkám založený na interdisciplinárním základu, především genderových studií, a otevírá cestu ke zkoumání jinak neviditelných ekonomických, politických a sociálních efektů integrace. Genderoví akademici se začali více zabývat implikacemi evropské integrace v momentě ukotvení sociální dimenze do projektu jednotného trhu. Catherine Hoskyns (1996, p.4) uvádí, že integrace států (a trhů) má destabilizační efekt na existující modely společenské integrace, včetně těch souvisejících s pohlavím. Dle příkladu dalších disciplín se dle Hoskyns (2004, p. 219-234) feministická analýza vyvíjela ve třech fázích: (1) identifikace diskriminace na základě pohlaví, (2) vytváření materiálů a výzkumu, a (3) zpochybňování základních konceptů.

Prvotně se tedy feministický přístup aplikoval na sektorové problémy a v jeho první fázi šlo o čisté identifikování diskriminace. Nejčastěji citované zdroje z této doby, článek 119 Smlouvy o EU a případ Defrenne v Sabena, iniciovaly tuto fázi, která se datuje od počátku 70. let do poloviny let 80. Spíše, než akademickou měla tato fáze formu aktivistickou především v oblasti diskriminace žen v zaměstnaneckém poměru, v průběhu 80. let se ženská a genderová studia začala zabývat otázkou společenských vztahů, rolí a norem připisovaných na základě pohlaví. (Abels & Mushaben, 2012, p.6-8)

Elizabeth Vallance a Elizabeth Davies (1987) a jejich zkoumání role žen v Evropském parlamentu, jsou spojovány s druhou fází feministického přístupu, generováním materiálů a dat akademiky, jako byl například také článek "Women's Equality and the European Community" od Catherine Hoskyns (1985). Tato fáze není dosud ukončena, jak dokládají nadále zkoumané zásadní otázky o roli ženských aktérů, expertek a aktivistek v evropských institucích a způsoby, kterými instituce a jejich legislativní procesy ovlivňují a naopak. Narozdíl od počátečních výzkumů se feministická perspektiva aplikuje na širší oblasti a diversifikuje témata napříč sektory.

Signifikantním milníkem třetí fáze, tedy zpochybňování zažitých konceptů v evropských studiích s přístupem senzitivním k pohlaví, je kniha C. Hoskyns "Integrating Gender" (1996). Jedná se o historický vhled následovaný studii, které hodnotí a napravují příběh Evropské unie ve feministické perspektivě pomocí různých teoretických konceptů (van der Vleuten, 2007). Otevřená kritika ignorace pohlaví jako faktoru a předpojatost v zažitých teoriích, konceptech, přístupech a samotné politické integraci přesunula fokus z otázek proč a jak se rozdíly pohlaví adoptují v politice, k tomu, jak a proč se nerovnosti tvoří a která jsou reprodukovány v evropských politikách. (Kantola, 2010)

Nové generace akademiků analyzují sociální vztahy k pohlaví jako komplexní společenské proměny vycházející ze specifických pozic a rolí žen jakožto matek a zaměstnankyň, Vytvářejí tak zásadní otázky mezi spojitostmi zaměstnání a péče¹. Kritika v této generaci se soustředí především na neoliberalní a tržně orientovaný přístup Evropské unie, který znevýhodňuje ženy ignorováním jejich potřeby pro nadnárodní sociální politiku. Přílišnou koncentrací na integraci žen do trhu práce a systému sociálního zabezpečení byla opomenuta pozice a role žen v rodině a reprodukční sféře. Integrace žen do trhu za stejných podmínek jako na něj vstupovali muži, se setkala s výraznou opozicí a odporem

¹ Ve smyslu marxistického přístupu k teoriím sociální reprodukce je koncept péče (care work) akademická formalizace aktivit spojených s mateřstvím a výchovou.

k neoliberálním konceptům, které tyto pokusy o integraci provázely. Celkový odpor k neoliberalismu jako takovému se ve feministickém diskurzu promítá do značného množství prací, které jej jako staví přímo do opozice ke konceptu feminizmu a hledají levicové ekonomické alternativy (Ostner & Lewis 1995; Rubery 2005; Young 2010).

1.2. Evropská politika rovnoprávnosti

Evropská politika rovnoprávnosti je dynamicky se měnící rámcová politika, zaměřená na redukci nerovností mezi muži a ženami v Evropské unii a jejích členských státech. Prostupuje však významně i do rozvojové politiky Evropské unie a Unii tak lze technicky považovat za globálního feministického aktéra. Rozsah evropské politiky rovnoprávnosti se rozšiřoval společně s rozsahem feministicky zaměřených prací v evropských studiích.

Do počátku 80. let se politika rovnoprávnosti soustředila na vyvažování pozice žen na trhu práce, ovšem v průběhu 80. a 90. let se k jejímu obsahu přidávají aspekty sociálního zabezpečení, ochrany práv matek a role žen ve vedoucích a politických pozicích. Obdobně, jako tomu bylo u akademické proměny zkoumání, tak i v politice rovnoprávnosti došlo k paradigmatickému posunu od čistě zaměstnanecké sociální politiky k širšímu sociálnímu konceptu „zaměstnatelnosti,“ a s Amsterdamskou smlouvou přichází koncept gender mainstreamingu a integrace přístupu senzitivního k rozdílům pohlaví ve všech evropských politikách a aktivitách. V současné době politika rovnoprávnosti pokračuje v mainstreamingu, tedy prostupu do všech aktivit Unie. Využívá finančních instrumentů k rozšíření mimo trh práce na další problematiku, jako je například násilí na ženách a podporování role žen v programech rozvojové pomoci. I přes agendový rozsah však současná strategie rovnoprávnosti operuje primárně s koncepty spojenými s trhem práce a nerovnostmi na ekonomické bázi (Kantola, 2010; Braams, 2007; Guerrina, 2005; Lewis, 2007)

Díky horizontalizaci se politika rovnoprávnosti dostala do souvislosti s širší ekonomickou agendou Unie. Huberta a Stratigaki (2016, p.22-26) argumentují, že inkorporace dimenze pohlaví měla pozitivní vliv na rozvoj národní politiky, především v členských státech bez tradice politiky rovnoprávnosti. Rovnoprávnost se stala zřejmým faktorem ve členských státech, a především se stala nutnou podmínkou pro přístup k Evropským strukturálním fondům (Rubery, 2015, Darling & Rubery, 2015). Zásadní kritika ze strany akademické obce se ale objevuje i při rozšíření agendy. Politika rovnoprávnosti se primárně zabývala problematikou nedostatečné reprezentace žen na trhu práce s pouze limitovaným přesahem do otázek nerovnosti příjmu, časového vytížení a péče. Pro integraci politiky rovnoprávnosti do širší ekonomické a sociální agendy se tak musel koncept rovnoprávnosti přizpůsobit, aby sloužil Unii k dosažení zásadnějších politických cílů, jako je ekonomický růst, konkurenceschopnost či demografický růst² (Lombardo & Forest, 2015, p.1-27).

² Příkladem je důraz kladený na pracovní prostředí.

Heather MacRae (2010) spojuje evropskou politiku rovnoprávnosti s tzv. “genderovým mýtem”, který se stal zásadní součástí identity Evropské unie. Jde o přesvědčení, že Evropská unie je fundamentálně feministická a politika rovnoprávnosti je základem její aktivity. Tento genderový mýtus je funkční mýtus, který není založený na etnické či národnostní identitě, ale vychází přímo z legislativní iniciativy, která má za úkol zvýraznit schopnost Evropské unie být hybatelem globálního diskurzu. Přestože jde o funkční mýtus, tato “funkcionalita” se pojí pouze s jeho vznikem, u obyvatelstva se neseťká s přijetím a důvěrou (Della Sala, 2009, p.1-16). Tento genderový mýtus zveličuje inkluzi politiky rovnoprávnosti na základě pohlaví do základů evropského projektu a jeho stálou relevanci. Většina opatření v rámci této politiky se ovšem vyvíjela především kvůli tlaku na harmonizaci sociálních stanov ve spojitosti s volným pohybem na evropském vnitřním trhu a kompetitivní politikou, nikoliv z obav nad reálným stavem rovnoprávnosti. Evropská politika rovnoprávnosti je tak pouze vedlejším efektem dalších protržných aktivit Evropské unie. (MacRae, 2010, para. 5-9)

Charakter genderového mýtu vykazuje i samotný počátek reprezentace práv žen jako základní hodnoty na evropské úrovni, který je datován k roku 1957 a Římské smlouvě. Právě její článek 119 (nyní v rozšířené podobě článek 141 Amsterdamské smlouvy) stanoví, že “Každý členský stát zajistí uplatnění zásady stejného odměňování mužů a žen za stejnou práci”³ (Ústav mezinárodních vztahů, 1999). Článek 119 je dlouhodobě prezentován jako důkaz existence rovnoprávnosti jako základní hodnoty již od samotného vzniku Evropských společenství. Původně měl však článek být zakomponován pod hlavu 6 - Společná pravidla soutěže, a to specificky pro uklidnění francouzské vlády, která již v té době ratifikovala a implementovala Úmluvu č. 100 Mezinárodní organizace práce o zásadách stejného odměňování. V případě, že by článek 119 nebyl implementován, francouzský průmysl by byl znevýhodněn na základě možnosti ostatních členských států využívat žen jako levných pracovníků a zvyšovat tak konkurenceschopnost svých produktů a služeb. Přesunutí článku do hlavy tematicky sociální se uskutečnilo až na samotném konci vyjednávání, a dokazuje, že společenský dopad tohoto článku byl až dodatečným přínosem, nikoliv altruistickým a fundamentálně feministickým počinem, za nějž je dnes vydáván (Hoskyns, 1996; MacRae, 2010)

³ Dovětek “nebo za rovnocennou práci” byl dodán až v Amsterdamské smlouvě.

1.3. Institucionální feministické přístupy

Dynamičnost přirozená Evropské unii se propisuje i do jejích přístupů k feminismu. Společně s akademickými proměnami v přístupu k evropské integraci se na základě institucionálního ukotvení vytvářejí dva hlavní proudy; state feminismus jako přístup konzervativní, vycházející z iniciativy vlády a národních systémů; a kontroverznější market feminismus, který vychází především z americké tradice a jejích předpokladů, že jakékoliv aktivity feministického rázu jsou inherentně propojeny s tržním systémem.

Ani jeden z těchto přístupů není Evropskou unií vlastní, ovšem stále častěji se s ní spojují. Dle Kantoly (2012) je market feminismus odpovědí na měnící se struktury state feminismu, nikoliv poddruh state feminismu. Ač tedy oba směry vykazují určité totožné charakteristiky (například existující vztahy mezi women's policy agencies, dále WPAs, a zájmovými skupinami), jsou schopny existovat nezávisle na sobě, a především se potýkají s rozdílnými problémy.

1.3.1. State feminismus

State feminismus může být široce definován jako lobbying feministických uskupení ve státě (Lovenduski et al., 2005, p.4), v detailnějším pohledu pak záleží na kontextu. V severských zemích je state feminismus chápán jako získání rovnoprávnosti ve státě kombinovaným tlakem shora (feminismus ve státě) a zespod (feministická hnutí) (Hernes, 1987; Siim, 1988). V postkomunistickém kontextu je state feminismus chápán jako politika směřovaná na ženy, ale prosazována mužskými elitami (Temkina and Zdravomyslova, 2003) Konceptuální vymezení state feminismu v rámci evropského kontinentu se primárně zaměřuje na vztah mezi WPAs a aktivistickými uskupeními a jejich efektivitu v získávání legislativní odezvy. WPAs se hromadně začínají zakládat na doporučení OSN od roku 1975 a jejich formy mohou být různé: poradní orgány pro politické orgány (vlády, výbory, zastupitelstva) zodpovědné za propagaci politiky rovnoprávnosti a informování vládních uskupení; kontrolní orgány s právem rozhodovat o projektových činnostech státu; složky s implementačními pravomocemi, které provádí programovou činnost, či komise s vyšetřovacími pravomocemi, jako například ombudsmeni pro ženská práva či veřejní ochránci (Goetz, 2004)

Delegace politiky rovnoprávnosti na WPAs se setkává s kritikou kredibility nejen politických elit ale samotných WPAs. Politické elity jejich založením získávají na místní a mezinárodní úrovni zisky za prosazování rovnoprávnosti, ovšem nenesou žádnou zodpovědnost za její operacionalizaci. WPAs navíc operují s nízkým rozpočtem a jsou značně podfinancovány. Objevují se také obavy z kooptace či absolutního zvratu těchto orgánů

k nefeministickým cílům, zatímco jejich samotná existence podryvá mobilizační aspekt feministických hnutí. (Goetz, 2003; Franceschet, 2003; Weldon, 2002)

Evropská unie operuje s WPAs stejným způsobem jako vládní aktéři, ovšem představuje nadnárodní aktivitu ve formě gender mainstreamingu. Narozdíl od specifických národních programů jde o agenda setting, který operuje s kolektivní zodpovědností za dodržování a rozšiřování ženských práv v již zažitém veřejnosprávním systému. Nadnárodní systém má prokazatelně pozitivní vliv na domácí politiku po založení WPAs. Funguje jako zdroj informací o různých veřejnosprávních modelech, alternativních politických strategiích a jejich aplikaci pro dosažení efektivní změny. Nadnárodní aspekt je zároveň podstatným faktorem politické síly těchto agentur, které jsou podpořené procesem europeizace. (True & Mintrom, 2001; True, 2003; Keck & Sikkink, 1998)

Europeizace je reprezentací evropské dimenze v procesu konvergence politiky rovnoprávnosti. Jejím specifikem je užívání soft-law, tedy doporučení, guidelines a akčních plánů narozdíl od právně závazných směrnic hard-law. Přesto má Unie zavazující top-down efekt na své členské státy, primárně v procesu harmonizace práva národního s právem evropským. WPAs se uchylují k rozvoji národních strategií pro kvalifikaci k čerpání zdrojů z podpůrných struktur EU. Nejsou tak pouze mediačním aktérem v celém procesu europeizace, ale jeho přímým přispěvatelem a legitimizátorem. Vliv národních aktérů tak nelze opomenout ani v případě, že aplikujeme koncept state feminismu na Evropskou unii namísto národního státu (Van der Vleuten, 2005; Lombardo, 2003).

Sama Evropská unie má ve svém institucionálním rozložení značný počet WPAs. Poradní výbor Evropské komise pro rovné příležitosti žen a mužů, parlamentní výbor pro práva žen a rovnost pohlaví a Evropský institut pro rovnost žen a mužů jsou těmi nejzásadnějšími pro legislativní procesy politiky rovnoprávnosti. Mac Leavy (2018) spatřuje v tomto masovém zakládání WPAs uvnitř evropských struktur sklony k řešení feministických otázek skrze existující neoliberalní struktury, ovšem Chappel a Guerinna (2020) celou tuto institucionální strukturu vnímají jako formu state feminismu. Carlsson (2020) uvádí, že se již přesouvá k projevům market feminismu. Samotná existence WPAs tak není rozhodujícím aspektem state feminismu, zásadním faktorem je odpovědnost navázaná na jejich fungování.

1.3.2. Market feminismus

Koncept market feminismu je spojen s tradicí feministických hnutí, především ve Spojených státech. Ty již od svého zrodu operovaly na tržních mechanismech a využívaly primitivní formy marketingu a korporátní organizace, ač se ideologicky stavěly mimo trh. Právě korporátní forma těchto hnutí je klíčovým faktorem jejich úspěchu a přetrvání (Scott, 2006, p.3)

Všeobecně je feminismus jako ideologie stavěn do opozice k trhu, market feminismus ovšem přistupuje k problematice rovnosti pragmatičtěji; ženy jsou a byly utlačovány ve všech formách vládnutí a ekonomice, není tak žádný důvod dávat důraz na kritiku kapitalismu. Nepředkládá kapitalismus jako základ problému nerovnosti, ale jako prostředí, ve kterém se tento problém právě nyní vyskytuje. Využívá momentum tržního mechanismu k rozšíření a přijetí feministických hodnot. (Scott, 2006)

Aspekty market feminismu můžeme pozorovat v evidence-based přístupu, který vede feministické aktéry k využívání ekonomických argumentů na úkor argumentů politických k rámcovému ukotvení jejich analýz. Rovnoprávnost je krokem k ekonomické efektivitě, a tudíž je oprávněným podkladem pro jakoukoliv další politiku. Využívání těchto argumentů je strategicky výhodné, ovšem v dlouhodobém horizontu mění význam rovnoprávnosti a kooptuje feministické cíle (Stratigaki, 2004)

Johanna Kantola (2012; 2010) vidí evropskou dimenzi market feminismu i v samotném rozšíření evropské politiky, která přímo i nepřímo ovlivňuje WPAs. Další aspekt spatřuje v procesu gender mainstreamingu, který v konečném důsledku zapříčiní nadbytečnost těchto agentur, protože pokud je princip rovnoprávnosti aplikován napříč agendami není třeba mít specifické mechanismy jako jsou právě WPAs.

Nelze ani říci, že by gender mainstreaming byl transformativní, spíše vytváří prostředí otevřené neoliberálním formám vládnutí a klade důraz na efektivitu a produktivitu. Právě framing feminismu do ekonomických termínů je jedním z dalších projevů market feminismu. Argumenty pro gender mainstreaming ve všech politikách jsou neoliberálního rázu, upřednostňující efektivitu, produktivitu, růst nebo zaměstnanost. Politika rovnoprávnosti je tak odrazem dalších ekonomických faktorů a cílů, spíše než samostatným cílem (True, 2009; Squires, 2007 p. 1-16)

Na australském příkladu přechodu ze state k market feminismu lze pozorovat tyto sklony k ekonomické rétorice. Ministerstvo pro záležitosti žen v roce 1988 tvrdilo, že násilí na ženách a jejich nezaměstnanost jsou důležité indikátory pro poskytování veřejných služeb.

V roce 1996 pak uvádí, že genderová analýza přináší nové možnosti inovace, marketingu a produktivity, a tudíž dává podnikatelsky smysl. Tato rétorika je mířena na aktéry soukromého sektoru a odvádí pozornost od strukturálních problémů spojených s nerovnoprávností (Teghtsoonian, 2005)

Evidence-based přístup ovšem otevřel nové politické příležitosti zájmovým skupinám, které se je rozhodly využít. K vykonávání své funkce jakožto expertních lobbistů musí nyní feministické organizace vykazovat zvyšující se úroveň organizační stability a příjmů. To vede k vyšší odpovědnosti organizací k financujícím orgánům, než skupině jejíž zájmy mají zastávat. Roste tak zároveň poptávka po manažerských, organizačních a fundraisingových expertech v těchto organizacích. Zatímco organizace získávají nové příležitosti především v oblasti výzkumu, jejich aktivity jsou omezené na ty politicky přijatelné a konvenční. I tento aspekt market feminismu lze interpretovat jako odezvu k podfinancovaným WPAs state feminismu. (Laforest & Orsini, 2005; Chasin, 2000; Richardson, 2005)

Ekonomicky a podnikatelsky podmíněný postoj přejímají i zájmové skupiny. Namísto kritiky a opozice neoliberálního rámce se profesionalizují a prezentují své zájmy ve formě ekonomických benefitů a cílů, které apelují na priority politických elit. V tomto přejmu dochází ke dvěma změnám: priority zájmových skupin se transformují alespoň částečně do zájmů elity a zájmové skupiny tímto zároveň znovu přebírají zodpovědnost za celou politiku rovnoprávnosti, neboť je na nich, zda jsou schopné přesvědčit elity k přijetí a zakomponování jejich zájmů, neslučují-li se s ekonomickými zájmy. Samotné zájmové skupiny se oddalují od svých prvotních uskupení a objevují se globální sítě, které aktivně propojují politiku rovnoprávnosti, lidská práva a demokratizaci ve formě gender mainstreamingu. Spíše než na lokální aktivity a lobbying se zaměřují na politickou agendu a projektovou činnost, i proto se jejich zodpovědnost přesouvá od těch, které reprezentují k finančním dárcům. (Hawkins & Humes 2002, True & Mintrom 2001; Kantola, 2012)

State feminismus stojí na kohezi zájmových skupin, které jsou reprezentovány skrze WPAs, s touto profesionalizací a depersonalizací zájmových skupin ale kohezi nahrazuje fragmentace a konfrontující proudy. Neoliberální rétorika elit se tak stává primárním pojítkem zájmových skupin a WPAs jsou stále závislejší na kontraktech se specifickými zájmovými skupinami ovšem individuálně si vybírají, se kterými budou spolupracovat. Tento přístup je pro zájmové skupiny dlouhodobě neudržitelný, proto přistupují ke kratší projektové činnosti, především pak v tématech, která jsou přijatelná i pro konzervativní publikum, jako je například násilí na ženách. Tímto nastavují agendu a odvádí pozornost a financování od "levicových" témat jako je sociální reprodukce a reintegrace pečovatelsví. (Kantola, 2012)

2. Aktéři a strategie

Tato kapitola ve třech částech popisuje aktéry politiky rovnoprávnost. V první podkapitole jsou objasněny aspekty Evropské unie jako aktéra politiky rovnoprávnosti se zvláštní pozorností věnované Evropské Komisi a jejím představitelům. Druhá podkapitola prozkoumává roli Women's Policy Agencies jako zástupcům národních zájmů a spojenců zájmových skupin. Zájmovým skupinám je věnována podkapitola třetí, která popisuje jejich roli ve tvorbě politiky.

2.1. EU – Evropská komise

Evropská komise je exekutivním orgánem Evropské unie a je zodpovědná za návrhy a dohled nad implementací legislativy. Především generální ředitelství pro justici a spotřebitele (DG JUST) je zásadním aktérem politiky rovnoprávnosti. Vzhledem k pozici Komise jako prvotního navrhovatele je otevřená dialogu se zájmovými skupinami a je tak pro ně jedním z otevřených míst vstupu. (Boyd, 2002, p.300-330)

V průběhu let se působení Evropské unie jako aktéra v politice rovnoprávnosti změnilo, původně se zabývala primárně genderovými nerovnostmi, ovšem od Amsterdamské smlouvy již operuje s intersekcionalitou, kterou nazývá několikanásobnou diskriminací, a zabývá se i otázkami rasy, etnika, věku, sexuality a handicapu. Největší boom zažila rovnoprávnostní agenda v 90. letech, 20 let po jejím zavedení a v posledních letech se potýká s úpadkem, a to především kvůli bojkotu nových ambiciózních projektů ze strany členských států. (Miriam Harlapp et al., 2021, p.)

Nelze opomenout ani personální faktor Komise. Obsazení Komise se blíží paritě se 44 % žen na vedoucích pozicích politických a 36 % v seniorních administrativních pozicích. Poslední tři předsedové Komise se zavázali k rovnoprávnosti různě. José Manuel Barroso žádal vlády o nominaci více žen pro své druhé funkční období. Jean-Claude Juncker dosáhl 40% obsazení administrativních pozic ženami. Ursula van der Leyen vstoupila do funkce s požadavkem na plně rovné zastoupení v Komisi, což od středově-pravicové političky nikdo nečekal. Dále upevnila svůj závazek k politice rovnoprávnosti v dopisech komisařům, v nichž je urgovala, aby do své agendy inkorporovali otázku genderové nerovnosti. Alokovala politice rovnoprávnosti vlastní portfolio a urychlila publikaci Evropské genderové strategie. Ovšem ani rovné zastoupení nezajistí plnou rovnost, ve vládních pozicích ženy častěji získávají portfolio s nízkou prestiží, což se odráží i na jejich portfoliích v Komisi. (Scherpereel, 2021)

Ve veřejných projevech, dokumentech a legislativě členové Komise zdůrazňují rovnoprávnost jako základní hodnotu evropského projektu a základní právo bez kterého nelze

dosáhnout dalších cílů, jako je ekonomický růst, zaměstnanost a sociální koheze (Komise, 2009) Jedná se o rétorický závazek, který je primárně ideologickým positioningem⁴ organizace se symbolickým významem a často bývá odtržený od reálné politické praxe. To ovšem neznamená, že by se těmto rétorickým závazkům neměl přiřkládát význam, jsou klíčovým ukazatelem politické vůle, která stojí na základech nástrojů politiky rovnoprávnosti. (Pollack & Hafner-Burton 2010, Cornwall & Brock 2005, Brock, Cornwall & Gaventa 2001, Boswell & Geddes 2011)

Ač je Evropská unie klíčovým aktérem na poli rovnoprávnosti, její další politiky mohou často tento závazek k jejímu nastolování narušovat. Například v rozvojových zemích při přechodu z fosilních na biopaliva pro snížení emisí skleníkových plynů dochází k přeměně využívání půdy, které je již tak výrazně odlišné na základě pohlaví jejího vlastníka. (Concord 2011) Pohlaví jako faktor diskriminace je přítomný napříč všemi politikami, včetně těch, které jsou považovány za gender neutrální jako je obchod, zemědělství a energetika. Pokusem o vypořádání se s genderovými předsudky a překážkami je nástroj gender mainstreamingu.

Evropská komise využívá strategie gender mainstreamingu, který Rees (2006, str. 560) definuje jako prosazování rovnoprávnosti skrze systematickou integraci do všech systémů a struktur, politik, procesů a procedur do organizace a její kultury. Ač měl mít tento nástroj původně radikální potenciál, nepovedlo se jej přeměnit v reálné výsledky. (European Women's Lobby, 2010; Beveridge, Nott and Stephen, 2000; Woodward, 2008; Porter and Sweetman 2005, Stratigaki 2005, Wittman 2010, Squires 2007, Rao and Kellner 2005)

Následná implementaci veřejné politiky se dělí na tři přístupy, top-down, bottom-up a hybridní. Top down přístup vede k efektivní implementaci jsou-li jasně stanovené cíle politiky, hierarchie autorit, komunikace mezi aktéry a dostatečné zdroje. Bottom-up přístup se zabývá dopadem organizačního konfliktu a negociace na implementaci politiky, hybridní přístup kombinuje dva přístupy předešlé. (McGuaran 2009)

Mainstreaming jako nástroj se stal populární i mimo otázky genderu. Vzniká tím kompetitivní prostředí, ve kterém je prioritizována politika, kterou je nejsnazší integrovat do již existujících struktur a která se právě těší veřejnému zájmu. To snižuje jejich finální efektivitu, neboť jsou daná témata v mainstreamingu rychle vyměněna za jiná. (Geyer & Lightfoot, 2010; Woodward, 2008)

⁴ Positioning je vnímaná role, signifikance a postavení organizace, s níž může být záměrně manipulováno pro příznivější image.

2.2. Národní aktéři – WPAs

Národní ženské agentury, tedy Women's Policy Agencies⁵ (WPAs) jsou, dle Akční platformy přijaté na čtvrté světové konferenci OSN o ženách v Pekingu v roce 1995, podpůrné mechanismy pro vládní mainstreaming. (OSN, 1996) Jejich vznik probíhal v několika vlnách, v první, předcházející 70. létům, se agentury zakládaly v malém množství a pouze v západních demokraciích. Po první konferenci OSN v Mexiku roku 1975 lze sledovat vlnu druhou, charakteristickou boomem zakládání WPAs na doporučení konference. Od poloviny 80. do poloviny 90. let se celý západ a 127 zemí napříč světem symbolicky zavazuje k tehdy novému mechanismu gender mainstreamingu, který byl na WPAs delegován. (Rai, 2003; Squires 2007 p. 32-38) Druhou vlnu také charakterizuje posun od nápravné situace žen k systematictějšímu chápání rovnoprávnosti. Poslední, třetí vlna, se od konce 90. let odklání od rovnoprávnosti založené pouze na základě pohlaví, ale inkorporuje další aspekty, jako jsou rasa, etnikum, sexualita či handicap.

Samotná existence WPAs neznamená automaticky feministické výsledky, ač jsou termíny state feminismu a WPAs často za sebe zaměňovány, nejsou totožné. Jejich provázání vychází z historického výskytu. Od 80. let, tedy v období boomu zakládání WPAs, se začíná state feminismus operacionalizovat a přisuzovat právě WPAs. (McBride a Mazur, 2007, s. 501) WPAs jsou klíčovým aktérem state feminismu, ovšem to neznamená, že nemohou prosazovat i jiné přístupy, či jsou jediným aktérem, který jej může prosazovat.

V procesu integrace EU požaduje založení WPAs před zvážením vstupu země do společenství. Tento takzvaný mechanismus rovnoprávnosti je základním předpokladem demokratického státu z pohledu Unie. Ovšem zakládané WPAs nemají jasné strukturální vzorce na základě regionu či kulturních spojitostí, nejvíce se jejich efektivita propisuje na kontextu politiky – tedy jejím specifickém zaměření, které je pouze zaštitováno politikou rovnoprávnosti. (McBride & Mazur, 2013 p. 4-5, p. 11-14) EU tak požaduje zakládání agentur, jejichž efektivita je narušována mechanismem gender mainstreamingu, který odebírá jejich specifické zaměření.

Dle Weldona (2002, str. 153) je propojení WPAs a feministických hnutí efektivní kombinací a je lepší cestou nežli napojení hnutí na individuální političky. WPAs dávají hnutím procedurální přístup k legislativnímu procesu a facilitují tak jejich participaci i výsledky. Díky alianci těchto aktérů dochází k adaptaci mikro rámců, které jsou kompatibilní s rámci feministických hnutí. Těmito rámci poté získávají přístup, politický úspěch a kulturní změny

⁵ V českém prostředí je příkladem WPA Odbor rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR

v politickém subsystému. Výsledkem je tak úspěšnost feministických hnutí, nikoliv mainstreaming state feminismu. Ovšem vzorcově úspěšné aliance WPAs a hnutí vykazují aspekty state feminismu. Ty, které prosadí specificky feministické cíle jsou případy transformativního state feminismu a obecnější cíle jsou případy hnutí, kterým se bude podrobněji věnovat další podkapitola. Feministická hnutí čelí omezené šanci na plný úspěch v politických debatách, tato šance ovšem narůstá s přítomností WPAs, které zastávají stejné cíle a prezentují obdobné argumenty. WPAs jsou efektivním spojencem hnutí v debatách s nepříznivými aspekty pro jejich úspěch, ovšem nejsou dlouhodobým ovlivňujícím prvkem. Jejich efektivita je dále ovlivněna charakteristikami předchozích debat na stejné otázky a předchozí aliance s feministickými hnutími. Dle state feministického rámce, případy transformativního state feminismu poukazují na limit ochoty politických elit přijmout požadavky které boří genderovou hierarchii. Specifické cíle transformativního state feminismu byly všeobecně méně úspěšné než generalizované požadavky. Samotné WPAs jsou ochotné přejímat však i jejich mikro rámce a z insidereské pozice vždy dosáhly alespoň procedurálního úspěchu. (McBride & Mazur, 2013; Ulgade, 2018; Valiente, 2007, Squires, 2007; Skocpol 1985; Siim, 1995, Robinson, 1995)

S postupnou fragmentací a internacionalizací feministických hnutí je otázkou, jaké části feministických hnutí mají WPAs reprezentovat a podporovat (Squires, 2007, p.32-38, p.116-120). V aliancích tak vzniká hierarchie a privilegium získávají ta hnutí, jejichž cíle jsou bližší rámci dominantní vládní politiky a ideologii. (Matear 1997; Waylen, 2000; Franceschet, 2003; Hobson 2003) Zároveň se WPAs procesem laterálního loadingu (oslabení moci volených státních sfér a rostoucí závislost na dalších a zčásti ne-volených státních institucích) a offloadingu (delegace státní moci a zodpovědnosti na aktéry občanské společnosti) dostaly do pozice depolitizovaných a vládní agendě vzdálenějších institucí. (Banaszak et al. 2003, p.5-6)

2.3. Zájmové skupiny

Evropská unie prezentuje zájmové skupiny jako zásadní součást evropské integrace. Definuje je pomocí tří aspektů: alespoň minimální úroveň organizace, sledující specifický politický cíl a snažící se cíle dosáhnout z pozice soukromého aktéra. Jsou aktéry lobbyingu a klíčovými informátory v oblastech technické expertízy, možných problémů pro společné evropské zájmy a složení zájmů na národní úrovni (Evropská Komise, 2013)

Dle Greenwooda (1997, p.124-195) většina zájmových skupin na evropské úrovni vznikla mezi polovinou 60. a počátkem 90. let, jsou alespoň z části financovány Uníí a mají prokazatelnou schopnost ovlivňovat evropskou politiku.

Pro úspěšnost zájmových skupin na jakékoliv úrovni je zásadním aspektem přístup k informacím a jejich výměna. Na národní úrovni vychází tento přístup z nejistoty politických aktéru z implikací, které jejich rozhodnutí ponese, a tak vzniká poptávka po informacích o efektech, alternativách a možných reakcích na jejich rozhodnutí. Tato poptávka je vstupním bodem pro zájmové skupiny, neboť jsou experty na danou problematiku a vlastní politicky významné informace. (Austen-Smith, 1993; Bouwen, 2002; Chalmers, 2013)

Mezinárodní organizace jsou touto poptávkou ovlivněny více, neboť potřebují takový objem dat ve vícero formách, že jej nejsou schopny dostatečně a efektivně vytvářet samy. Moravcsik (2004, p.337-342) poukazuje, že nadnárodní instituce jsou více závislé na externích informacích než národní instituce a jsou málokdy schopné shromáždit byrokratickou a expertní kapacitu národních úředníků. Pokud nadnárodní organizace nedají zájmovým skupinám přístup, je jejich zdroj informací nepřímý skrze členské vlády. To je problematické pro analýzu dodržování legislativy ze strany vlád. Nadnárodní instituce nemají nezávislé kapacity, aby získaly tyto informace za přijatelnou cenu. Monitoring dodržování shora je náročný na zdroje a vysoce neefektivní. Zájmové skupiny tyto informace poskytují zadarmo, takže organizace mohou alokovat tyto zdroje jinam. Předáváním informací zájmové skupiny nejen vyjadřují svou pozici, ale zároveň fungují jako prostředníci občanské společnosti. Operují jí blíže, a i proto mají snazší cestu ke sledování nedodržování předpisů. (Dai, 2002, p.434) Samotné nadnárodní organizace budují strukturální přístup pro získání informací od zájmových skupin. V posledních 60 letech se přístup zájmových skupin k nadnárodním organizacím výrazně zvýšil. (Binderkrantz 2005; Dür & Mateo 2013; Gulbrandsen & Andresen 2004.)

Zdrojově zajištěné a strukturálně rozsáhlejší zájmové skupiny jsou schopné propojit vnitřní a vnější lobbyng. Navíc by měly být schopné si zajistit a udržet dlouhodobý vliv, čímž

zlepšují svou pozici v ovlivňování budoucích debat. Tyto skupiny jsou majoritním zastoupením v debatách a vyjednáváních. Výzkum lobbyingu v Evropské unii poukazuje na pozitivní korelaci mezi objemem zdrojů a schopností ovlivnit legislativu. (Binderkrantz, 2005; Dür & Mateo, 2013; Eising, 2009; Klüver, 2012)

McBride a Mazur (2006) zkoumají aspekty efektivity hnutí na získání odpovědi od státu ze statistiky z Research Network on Gender Politics and the State se 130 případy. V 50 % případů šlo o duální odpověď, a ve 20 % byly snahy WPAs naprosto odtrženy od tvorby politiky a nezískaly žádnou odpověď. Nejvyšší úspěšnost měly snahy o politickou reprezentaci (64 %) a nejnižší otázky pracovních školení (25 %). Otázky školení v zaměstnání zároveň měly nejvyšší zastoupení v případech kdy hnutí zůstaly bez odpovědi, a to téměř polovina ze zkoumaných případů. Vysoké procento duální odpovědi vykazovaly také otázky prostituce. Nárazové “hot issues” případy se nejčastěji řešily kooptací, a to v polovině případů, zároveň však byly nejméně početně zastoupenou skupinou.

Výrazné proměny neproběhly pro duální odpověď ani v čase, od 70. let až do současnosti je zhruba polovina hnutí v každé dekádě schopna dosáhnout duální odpovědi. Narozdíl od naprostého selhání, které v čase upadá. V 70. letech šlo o 29 % případů, v letech 80. 25 % a v letech 90. pouhých 14 %. Ovšem v 90. letech zároveň vzrostl poměr kooptace zhruba o polovinu, což tento úpadek způsobilo a vypovídá to o procedurálním přístupu pro hnutí, avšak nikoliv o celkovém úspěchu. (McBride & Mazur, 2006)

Aspektem úspěchu zájmových skupin jsou také propojení, které mají s insidery v organizacích, na něž cílí, v případě výzkumu McBride a Mazur jsou to právě WPAs. Tento aspekt je především podstatný pro prosazení témat pracovních školení a politické reprezentace a hraje menší roli v “hot issue” otázkách. Nejsou však jedinou podstatou úspěchu, dalšími charakteristikami jsou společné kohezní cíle aktérů hnutí, rostoucí a konsolidační fáze hnutí a prioritní cíle. Ve fázi růstu získávají hnutí zdroje, ovšem v konsolidační fázi mají institucionalizovaný přístup k politickým stranám a organizacím. V případech debat o prostituci, jsou zásadními faktory pro získání duální odpovědi přítomnost insidera v organizaci a levicová aliance. V otázkách politické reprezentace jsou klíčové konsolidační fáze hnutí (či nekohézní cíle aktérů) a přítomnost insidera. Otázky profesních školení, poukazují na důležitost debat, které v organizaci probíhají, úspěšnost se odvíjela od kompatibility cílů s právě probíhajícími debatami za strany policy makerů. V případech “hot issues” a otázek interrupce se neobjevily žádné důkazy kauzality napříč aspekty.

Generalizace efektivity hnutí napříč tématy je tedy takřka nemožná, ovšem přítomnost insidera je harmonizačním aspektem pro další proměnné. (McBride & Mazur, 2006)

Teorie state feminismu hnutí navrhuje dvě vysvětlení pro úspěch hnutí v cestě k naplnění a samotnému naplnění jejich cílů; mobilizace zdrojů, v níž jsou zkoumány vnitřní faktory a struktury politické vůle, v níž je výzkum soustředěn na externí faktory jako je organizace státu, politických stran, legislativní proces, kulturní kompatibilita a možnosti vstupu. (McAdam, McCarthy & Zald 1996, p.20)

Zájmové skupiny, především pak nevládní organizace (dále NNO), zažily svůj největší boom v 80. letech a prosazují se napříč politickými diskusemi. NNO jsou vnímány jako protiváha korporátních a vládních přístupů a cílů, ačkoliv existují obavy z “privatizace” veřejné politiky v oblastech životního prostředí a politiky zaměstnanosti, která povede ke ztrátě demokratické odpovědnosti. (Keck & Sikkink, 1998; Kapstein 2001, Scholte 2000)

Do otázek genderové rovnosti se v pozici zájmových skupin nezapojují pouze NNO ale také soukromé podniky. Ty k této tématice přistupují z pozice sociální odpovědnosti, v níž hledají způsoby, jak legitimizovat svou pozici ve společnosti. Častěji tak přistupují k rétorice a přístupům market feminismu. Ovšem NNO nepřistupují k lobbyingu na evropské úrovni radikálně odlišně. Ač jsou jim techniky protestů a aktivismu bližší než korporátním aktérům, v Bruselu využívají tradiční přístupy lobbyingu. Aplikují kolaborativní přístup k evropským aktérům a kontroverznější přístupy udržují na poli národním (Marks a McAdam, 1996; Marks a McAdam, 1999). Lang (2007, p.62-66) tuto proměnu přístupu ve spojení s feministickými organizacemi nazývá NGOizací. Hnutí se profesionalizují a stávají se závislými na projektech politických elit, které mění jejich cíle pro snazší kooptaci.

3. Analýza dokumentů evropské politiky rovnoprávnosti

Tato kapitola je zaměřena na analýzu dokumentů dostupných z portálu Eur-Lex. Dokumenty Komise jsou rozděleny tematicky do 4 dimenzí. První podkapitola je věnována ekonomické dimenzi, tedy dokumentům zaměřeným na otázky zaměstnání a rovného odměňování. Druhá podkapitola prozkoumává společenskou dimenzi a analyzuje především dokumenty zaměřené na reprezentaci a společenské překážky, kterým ženy čelí. Třetí podkapitola se zabývá dokumenty zaměřenými na zabránění násilí na ženách a obchodu s lidským masem. Poslední část se věnuje mechanismu gender mainstreamingu, který v dokumentech Komise nejčastěji figuruje ve spojení s rozvojovou politikou.

3.1. Metodologie

Na texty rovnoprávnostní politiky je aplikována metoda obsahové analýzy, v dokumentech jsou chronologicky vyhledávány aspekty a formulace, které se řadí ke state či market feministickému přístupu. Výběrový soubor dat je omezen na dokumenty vydané Evropskou komisí v letech 1973 až 2023, dostupné na portálu EurLex a obsahující termín “women” či “gender” v názvu. Tyto dokumenty se dělí na tři typy, a) sdělení Komise, b) návrhy rozhodnutí Rady a c) otevřené výzvy pro projektovou činnost. Úroveň analýzy studuje texty ve dvou konceptech, a to state a market feminismu. Pro state feminismus jsou hledanými aspekty a) otevřenost intervencí státu v otázkách ekonomiky, b) institucionální podpora ze strany Unie, c) odpovědnost státu za řešení dané problematiky, d) závazná legislativa s jasně formulovanými cíli a e) všeobecný top-down přístup k implementaci politiky. Market feminismus je charakterizován a) ekonomickou rétorikou (a to i v případech neekonomických témat), b) principem individuální odpovědnosti a volby, c) iniciativou soukromého sektoru a d) bottom-up přístupem. Tyto aspekty musí být explicitně vyřčeny v textu dokumentu a pro přiřazení k jednomu z přístupů nemusí být přítomny všechny aspekty. V případě výskytu obdobného počtu aspektů z obou přístupů je dokument přiřazen k tomu, který se v textu vyskytuje častěji.

3.2. Ekonomická dimenze

Dokumenty zaměřující se na ekonomické aspekty diskriminace žen zastupují majoritu dostupných dokumentů a trh práce je prvotním tématem, kterému se věnují.

Chronologicky prvním veřejně dostupným dokumentem zabývajícím se ekonomickým znevýhodněním žen je návrh směrnice Rady o sbližování právních předpisů členských států, pokud jde o uplatňování zásady rovného odměňování pro muže a ženy obsažené v článku 119 z roku 1973. V tomto návrhu Komise zdůrazňuje roli rovnoprávného odměňování jako základního prvku jednotného trhu. Zde lze spekulovat, zda jde o ekonomicky orientovanou rétoriku, kterou se vyznačuje market feminismus, ovšem vzhledem k celému ekonomickému zaměření dokumentu a následujícímu apelu na intervenci státu je zde tato rétorika přítomna pouze kontextuálně.

Dokument odkazuje na report Komise z roku 1972, který situaci rovného odměňování zhodnotil jako nedostatečnou a návrh nastoluje minimální standardy pro ochranu principu rovného odměňování. Tyto zásady, které Komise předkládá, mají jasné znaky state feminismu, navržený článek dva zaručuje odpovědnost za legislativní proces a článek tři stanovuje eliminaci existujících legislativních překážek. Stát přímo zasahuje do soukromého sektoru v navrženém článku čtyři, v němž všechny smlouvy a dohody neuznávající princip rovného odměňování jsou zneplatněny a v článku šest jsou navrženy supervize a postihy pro zaměstnavatele nedodržující rovné odměňování. Aspekt závazné legislativy a intervence státu je tak v tomto dokumentu výrazně přítomen. Aspekt institucionální podpory je přítomen okrajově ve článku dva, kdy navrhuje volný přístup k soudu a všechny články Komise považuje za odpovědnost veřejných činitelů. (Evropská komise, 1973)

V roce 1975 komunikuje sdělením Komise s Radou ohledně přístupu k zaměstnání, odbornému vzdělávání a povýšení v pracovních podmínkách. Odkazuje se na závazek Rady z roku 1974, na zajištění rovného přístupu k projednávaným aktivitám a harmonizaci rodinné a pracovní sféry. Již v samotném memorandu Komise odstupuje od plné harmonizace, a stanoví, že v dané době neplánuje se zabývat všemi aspekty této problematiky a soustředí se především na pracující ženy, které zastávají domácí roli pečovatelek o děti, seniory či handicapované osoby. V odstavci 12 kapitoly jedna se objevuje další rétorický závazek, tentokrát k odstranění důvodu překážek, kde je možné. Jde o značný rozdíl od návrhu z roku 1973, který takovéto formulace neobsahoval. Aspekt závazné legislativy je v dokumentu

zastoupen minimálně, ač je zde představen závazek k odstranění legislativních překážek, ve spojení se slabým rétorickým závazkem značně ztrácí na legitimitě.

Nerozhodným aspektem v tomto dokumentu je i odpovědnost, v odstavci 17 první kapitoly je odpovědným aktérem členský stát, sociální partneři ale i ženy samotné. Institucionální podpora je zde zastoupena Evropským Sociálním Fondem, který článkem pět v rozhodnutí Rady z 1. února 1971 dává možnost ženám nad 35 let a zaměstnancům pod 25 let čerpat finance. Do aktivit zahrnuje i soukromý sektor, avšak nestaví se proti zásahům vlády do trhu. V komunikaci je tak nejasné zastoupení aspektů state a market feminismu. (Evropská komise, 1975)

Informace využitě ve sdělení Komise Radě v roce 1975 pocházely z expertních skupin nominovaných samotnými členskými státy a jednou skupinou sociálních partnerů. Report z těchto dat ukazuje, že ve většině členských států 35 až 45 % zaměstnanců tvořily ženy, v Itálii, Nizozemí a Irsku pak tvořily zhruba 25 % zaměstnaných. Ženy jsou vázány především na terciální sektor a jejich pozice vyžadují nižší kvalifikaci. V odstavci sedm Komise stanovuje, že narůstá počet žen, které jsou si své diskriminace vědomy a pohrdají jí. Vyzdvihuje také protestní akce v členských státech a také finanční náročnost rovnoprávnostní politiky, především v období finanční krize. Součástí tohoto problému jsou i rostoucí nároky trhu práce po druhé světové válce. V celém textu převažuje nutnost nastolení rovnoprávnosti, nikoliv pro morální či sociální důvody, ale pro podporu ekonomiky a naplnění trhu práce v členských státech. Právě vyšší participace členských států na tvorbě textu může být zásadním faktorem pro rétorickou slabost tohoto dokumentu a jeho nejasné postavení k state a market feminismu. (Evropská komise, 1975)

V roce 1977 přichází Komise s návrhem směrnice o postupném uplatnění zásady rovného přístupu k mužům a ženám v otázkách sociálního zabezpečení. Jde o reakci na usnesení Rady z roku 1974 o Sociálním Akčním Programu, jehož první fáze skončila v roce 1976. V článku 4, 5 a 7 stanoví návrh relativní závaznost legislativy a odpovědnost členských států za zajištění rovného přístupu. Aspekt institucionální zde zastupuje soudní instrument zmíněný v memorandu návrhu. Evropská komise se tímto dokumentem vrací k jasnému přístupu state feminismu z roku 1973. (Evropská komise, 1977a)

Ve stejném roce přichází Komise i s návrhem rozhodnutí Rady o Evropském sociálním fondu na pomoc ženám. V něm Komise stanoví, které operace mají získat vyšší podporu v přímé návaznosti na jejich efektivitu ke zlepšení postavení žen na pracovním trhu.

Tento rozpočtový návrh je legislativně závazný a vykazuje aspekt institucionální podpory. Další aspekty se v něm nikterak nevyskytují a lze tento dokument považovat za state feministický. (Evropská komise 1977b)

V odstavci 20 memoranda k návrhu rozhodnutí Rady o opatřeních Evropského sociálního fondu na pomoc osobám zaměstnaným v textilním a oděvním průmyslu, imigrantům, osobám čelícím potížím se zaměstnáním (mladí lidé pod 25 let) a ženám z roku 1980, Komise poukazuje na rostoucí trend poptávky po zaměstnání žen. Tento návrh poté primárně prodlužuje již zavedený program pomoci z roku 1977 zmíněný výše a vykazuje tak stejné aspekty state feminismu.

V roce 1981 je vydáno rozhodnutí Komise o zřízení Poradního výboru pro rovné příležitosti žen a mužů. Založením tohoto výboru v článku jedna splňuje dokument institucionální aspekt state feminismu, a ve skladbě jeho členů jsou zástupci WPAs, čímž je do jisté míry zastoupen aspekt participace státu (článek 3). O rok později, v komunikaci s Radou o účasti na konferenci OSN v Nairobi, Komise jasně stanoví, že v kontextu rovnoprávnosti je hlavním tématem politika zaměstnanosti (kapitola 2 článek 2), lze předpokládat, že hlavní náplní aktivit výboru v tomto období byly právě ekonomické otázky.

V textu o zřízení poradního výboru jsou zmíněny zájmové skupiny jako možná náhrada WPAs v případě, že nejsou zřízeny ve členských státech. Zároveň mohou být pozorovateli a účastníky se výboru v postavení znalce, mají-li k tématu speciální kvalifikaci. Speciální kvalifikace zde není blíže určena, může jít o reakci Komise na již započatý proces profesionalizace zájmových skupin či o impuls k jejich profesionalizaci. Jisté je, že od roku 1981 je kladen větší důraz na prokázání kvalifikace ze strany zájmových skupin a kompetitivně se pro ně otevírá prostředí výboru.

V roce 1983 se Komise navrácí k tématu sociálního zabezpečení, uplatňuje princip rovného zacházení ve všech zaměstnaneckých systémech s důrazem na nediskriminaci žen na základě jejich rodinného stavu. Tento návrh má top-down strukturu, závaznou legislativu a intervence státu je nutný aspekt k zavedení této politiky. V komunikaci s Radou o nezaměstnanosti žen ze stejného roku Komise vyzdvihuje nárůst nestabilních forem zaměstnání u žen (zprostředkované agenturou, smlouvy na dobu určitou, práce na půl úvazku), zároveň zaznamenává vysoký podíl nezaměstnanosti u matek samoživitelek, Sociální zabezpečení tak přichází jako ochrana rodin a budoucích zaměstnanců.

Zájem členských států na začlenění žen do trhu práce okolo roku 1983 je znatelný i z jejich vlastních iniciativ. Například v Nizozemí aplikovali pozitivní diskriminaci a ženy se stejnou kvalifikací jako muži ucházející se o stejnou pozici byly preferovány v oblasti veřejné správy. Ve Francii pak iniciovali Plán budoucnosti mládeže z roku 1981 zaměřený nejen na mladší 26 let ale také na ženy. Ač tyto iniciativy byly úspěšné, integrace žen do zaměstnání byla dlouhodobý problém. Především kvůli nedostatku informací ze soukromého sektoru, což vedlo k vzrůstající potřebě nezávislých pozorovatelů, kteří by tyto informace Komisi předávali. Situaci nezměnil ani vznik expertní skupiny, která spolupracovala s EUROSTATem. Narůstá význam zájmových skupin na evropské úrovni a lze předpokládat jejich vyšší participaci.

Na tuto komunikaci navazuje návrh rozhodnutí z roku 1984, v němž Komise uznává de facto překážky pro zaměstnanost žen a apeluje na zlepšení sběru dat o této problematice. Zároveň zde figuruje důraz na vytvoření informačních kampaní pro podporu veřejného mínění vůči zaměstnaným ženám a především matkám. Opět je zde odpovědnost směřována na vlády členských států v top-down přístupu.

V roce 1984 představuje Komise návrh, v němž ženy vdané za samostatně výdělečně činné muže mají nárok na provizi z jejich společné práce partnerem a přístup k benefitům sociálního zabezpečení i v případě, že nemají s partnerem uzavřenou pracovní smlouvu. Jde o další top-down přístup a značnou intervenci státu do trhu. Ekonomický aspekt je přítomen, neboť se z těchto žen legislativně stávají osoby samostatně výdělečně činné, tedy statisticky zvedají index zaměstnanosti, ovšem nemá formu ekonomické rétoriky typické pro market feminismus.

Pro další akční program rovných příležitostí naplánovaný na období 1986 až 1990 se tematický plán drží témat zaměstnanosti a přístupu k systému sociálního zabezpečení. Návrhy a doporučení v tomto období má jasné znaky state feminismu, především díky zaměření na sociální zabezpečení a podporu profesního vzdělávání, které má top-down přístup a je primárně v kompetenci vlád členských států.

Navazující akční program, pro období 1991 až 1995 udržuje obdobná témata, ovšem v doporučení z 27. listopadu 1991 o ochraně důstojnosti žen a mužů při práci se ukazuje nový trend zapojování soukromého sektoru a přechod k sociálním tématům spojeným s pracovním prostředím. Doporučení je adresované nejen členským státům, nýbrž i zaměstnavatelům

(kapitola 5) a zaměstnancům (kapitola 7). V březnu téhož roku připravuje Komise aplikaci principu rovného přístupu i na úředníky Společenství.

V následujícím akčním programu pro období 1996 až 2000 se již objevuje i výraznější market feministická rétorika, specificky jde o obrat “zvýšení počtu pracujících žen může přispět ke zvýšení konkurenceschopnosti evropského hospodářství” (odstavec 15). Od tohoto akčního programu je znatelný nárůst vydávání otevřených výzev k předkládání návrhů od soukromých aktérů v oblastech, jako jsou zemědělství, rybolov či informačních kampaně. Tyto výzvy jsou povahově market feministické, ačkoliv podléhají kritériím předloženým Evropskou komisí. Vychází projektově z iniciativy soukromého sektoru a jsou na ní závislé, zároveň se opírají o princip individuální odpovědnosti a nemají závazný charakter v legislativním smyslu.

Sklon k market feminizmu je přítomen také v Rozhodnutí Komise z 19. července 1995, které zásadně upravuje složení Poradního výboru pro rovné příležitosti žen a mužů založený v roce 1981. Ve výboru stále figurují zástupci státu, ovšem role WPAs a role vládního útvaru pověřeného podporou rovných příležitostí je zde odlišena⁶ a za každý z nich je přítomen jeden zástupce. Nově se výboru účastní i pět zástupců organizací zaměstnavatelů a zaměstnanců, kteří jsou navrhováni ze strany blíže nespecifikovaných zájmových skupin. Zároveň jsou přítomny dvě zástupkyně evropského lobby žen, avšak pouze v roli pozorovatelů. V tomto složení je jasně kladen důraz na rovnoprávnost na trhu práce, zástupci zájmových skupin se mohou účastnit jako pozorovatelé, ovšem zaměstnavatelé a zaměstnanci jsou přímými participanty výboru.

V roce 1996 vydává Komise kodex zásad pro zavedení stejné odměny za práci stejné hodnoty pro ženy i muže. Tento kodex je určen zaměstnavatelům a odborům, ovšem stanoví i institucionální odpovědnost státům a to individuálním řešením situace skrze národní soud jakožto poslední možností selžou-li institucionální struktury soukromého sektoru. V přístupu se tak spíše přiklání ke state feminizmu.

Nový akční program na podporu Evropských ženských lobby (EWL) a dalších zájmových skupin (2003) řeší financování těchto skupin na rok 2004 a 2005 v souvislosti

⁶ Dokument přímo vymezuje zástupce ministerských či vládních útvarů pověřených podporou rovných příležitostí pro ženy a muže a zástupce vnitrostátních výborů nebo subjektů zřízených z úředního rozhodnutí a výlučně pověřených otázkami rovných příležitostí pro ženy a muže

s nárustem jejich aktivit kvůli přístupu nových států. V tomto dokumentu Komise staví EWL do pozice obdobné národním WPAs s přímo stanovenými aktivitami, které EWL má vykonávat⁷. Ačkoliv je zde kladena odpovědnost na EWL, aktivita v rámci tohoto dokumentu nevychází z jejich vlastní iniciativy, ale je podmíněna institucionálním požadavkem vyjádřeným ve člancích jedna a dva. Ostatní zájmové skupiny operují v rámci otevřených výzev a jejich činnost je tak iniciována jimi samotnými. Vzhledem k prostoru, který je dán EWL a minimálnímu vyjádření k obsahu výzev pro ostatní subjekty v tomto dokumentu, řadí se tento program spíše ke state feministickému přístupu.

Od trhu práce přestupuje Komise k tématu práv spotřebitelů v roce 2003 publikuje návrh uplatňování zásady rovného zacházení se ženami a muži v přístupu ke zboží a službám. Tento dokument se věnuje poskytování pojišťovacích služeb a několika případům, ke kterým se Komise vyjadřuje. V případě pojišťovacích služeb stanoví, že rozdílné tarify přímo související s pohlavím nejsou slučitelné se zásadou rovného zacházení, zároveň však přijímá pohlaví jako zástupný ukazatel pro další faktory a vyjadřuje důvěru v trh, který má v důsledku konkurence snížit význam pohlaví ve výpočtech cen produktů. Tento přístup je ukázkovým vzorem market feminismu a Komise si zde do určité míry protiřečí. Stejně tak ve vyjádření k případům Soudního dvora apeluje na opatření v soukromém sektoru, ovšem bez narušení přirozeného chodu trhu.

Ve sdělení Komise o Plánu pro dosažení rovného postavení žen a mužů pro léta 2006-2010 Komise představuje šest prioritních oblastí, první z nich je stále ekonomická nezávislost pro muže a ženy. Přestože další oblasti jsou sociálněji zaměřené, již úvod dokumentu nastavuje jasnou ekonomickou rétoriku “Rovné postavení žen a mužů je základní právo, společná hodnota EU a nezbytná podmínka pro dosažení cílů EU, kterými jsou růst, zaměstnanost a sociální soudržnost... Pokrok, který ženy učinily, včetně pokroku v klíčových oblastech lisabonské strategie, jako je vzdělání a výzkum, se plně neodráží v postavení žen na pracovním trhu. To je plýtvání lidským kapitálem, které si EU nemůže dovolit. Současně je politická a hospodářská úloha EU ohrožována nízkou porodností a poklesem pracovní síly.” (Evropská Komise, 2006, para. 3) V tomto plánu také zdůrazňuje plánované založení Evropského institutu pro rovné postavení žen a mužů, který má být institucionální podporou. I přes silnou ekonomickou rétoriku v úvodu dokumentu, Komise stanoví pouze vlastní

⁷ Touto aktivitou má být především kooperace na evropské legislativě v oblasti rovnoprávnosti, participace na schůzích a konferencích a zajištění aktivit na evropské a národní úrovni

odpovědnost se zmínkami o zapojení členských států s minimálním důrazem na soukromý sektor. Plán tak spadá ke state feminismu.

I ve sdělení Komise z 18. července 2007 o boji proti rozdíům v odměňování žen a mužů převažuje state feministický přístup. Ve třetí kapitole určené podpoře mzdové rovnosti u zaměstnavatelů je stále odpovědnost kladena na státy, a to přestože „hlavní úlohu při odstraňování neoprávněných nerovností v odměňování mají zaměstnavatelé” (para. 1)

V následujících letech Komise pouze pozměňuje rozhodnutí ze 70. a 80. let a rétoricky potvrzuje svůj závazek k rovnoprávnosti. Až v roce 2010 Komise přijímá Chartu žen a Strategii pro rovnost žen a mužů pro období 2010 až 2015. Ve Strategii je opět přítomna ekonomická rétorika. „Nerovnost mezi ženami a muži je porušením základních práv. Má navíc výrazně negativní dopad na hospodářství a jejím výsledkem je nedostatečné využívání talentů. Z větší rovnosti žen a mužů na druhou stranu plynou hospodářské a ekonomické výhody. Abychom dosáhli cílů strategie Evropa 2020, konkrétně inteligentního a udržitelného růstu podporujícího začlenění, je třeba potenciál a talent žen rozsáhleji a účinněji využívat” (para. 4). Znovu se také jedná o dokument stanovující závazky Komise a vzhledem k častému výskytu formulování těchto závazků je state feministický.

V roce 2011 Komise vydává otevřenou výzvu pro Evropskou síť mentorů pro podnikatelky, která neproklazuje výrazně žádné aspekty state či market feminismu.

O tři roky později Komise doporučuje posílení zásady rovného odměňování mužů a žen prostřednictvím transparentnosti. Ačkoliv je zde primární odpovědnost kladena na členské státy, objevuje se zde i odpovědnost individuální. „Dalším způsobem, jak zvýšit transparentnost odměňování a odstranit rozdíly v odměňování žen a mužů, je vybízet sociální partnery k tomu, aby při kolektivním vyjednávání diskutovali o otázkách rovného odměňování a aby jim věnovali zvláštní pozornost, či jim to uložit jako povinnost.” (para. 19)

Téma ekonomiky se znovu objevuje v návrhu směrnice Rady o normách pro orgány pro rovné zacházení v oblasti rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, rovného zacházení s osobami v oblasti zaměstnání a povolání bez ohledu na jejich náboženské vyznání nebo přesvědčení, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci, rovného zacházení se ženami a muži v otázkách sociálního zabezpečení a v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování (2022). V odstavci c Komise stanoví závazek k rovnému zacházení v otázkách sociálního zabezpečení a v přístupu ke zboží a službám, v navazující analýze dodává, že stávající legislativa nebyla efektivní a orgány pro rovné

zacházení (WPAs) byly pověřeny všemi oblastmi diskriminace a v některých případech i širší oblastí působnosti. Komise navrhuje možnou institucionální podporu WPAs v podobě aktivní sítě financované Komisí pod názvem Equinet a přímé financování prostřednictvím programu Občané, rovnost, práva a hodnoty (CERV).

3.3. Společenská dimenze

Poprvé se téma společenského postavení žen projednává ve třetím střednědobém akčním programu Společenství o rovných příležitostech žen a mužů (1991), kde se objevuje zmínka o genderovém balancu v rozhodovacím procesu. Na tento článek navazuje až návrh rozhodnutí Rady z 29. listopadu 1995. Již v úvodu návrhu je kladen důraz na významnou roli Společenství ve zlepšení postavení žen ve společnosti, ač s minimálním uznáním že jde o postavení na trhu práce. Ani tento návrh není trhu práce vzdálený, krom politické reprezentace se zaměřuje i na soukromý sektor, především oblasti financí a zdravotnictví. V samotné implementaci Komise klade odpovědnost nejen na členské státy, ale i zájmové skupiny a média. Komise stanoví čtyři sektory, které se mají podílet na strategii. První dva by se daly považovat za striktně state feministické, vzdělání a komunikace mezi institucemi jsou odpovědností vlád a mají minimální propojení s trhem. V oblasti mediální již nelze tak snadno určit, zda jde o state či market feminismus, ač je odpovědností vlád zamezit stereotypnímu vyobrazení genderových rolí, zároveň, dle druhé kapitoly návrhu, jde o odpovědnost mediálních domů a zájmových skupin. Přesto, v samotném návrhu je kladen větší důraz na roli státu, a to i při jednání se zájmovými skupinami, přiklání se tak spíše ke state feminismu.

Mediální image žen je oceňována Prix Niki, mezinárodní cenou Evropské Komise, která je od roku 1988 udělována evropským televizním programům s cílem zlepšit vyobrazení žen v televizi. První dohledatelný dokument o této ceně je až z roku 1996, a jde o otevřený konkurz na organizátora předávání pro rok 1997. Z článku Kate Holman pro Politico (1997) ej zřejmé, že společně s předáváním byla součástí Prix Niki i konference pro mediální domy. Z textu vyplývá, že dokumenty spojené s Prix Niki mají spíše market feministický charakter, vychází z iniciativy televizních stanic, za kterou jsou následně odměněny.

Ve zprávě Radě, Evropskému parlamentu a Hospodářskému a sociálnímu výboru o vyvážené účasti žen a mužů v rozhodovacím procesu (2000). Komise uznává nutnost využívat rétoriky ekonomických benefitů při jednání se zaměstnavateli. Zároveň zde Komise připomíná konferenci “Ženy a muži u moci: Pečující společnost, dynamická ekonomika, vize pro Evropu”, kde se opět reprezentace spojovala výrazně s ekonomickou rétorikou. Ale uvedené indikátory pro genderový balanc v této oblasti se týkají pouze politických

a veřejných funkcí a jsou poměrné. Finální odpovědnost je kladena na členské státy⁸ i Komisi samotnou,

která uznává nerovnosti především ve složení výborů a expertních skupin. Tento aspekt je převládající, tato zpráva je tedy převážně state feministická.

Stejně aspekty state feminismu vykazuje také Rozhodnutí Komise ze dne 19. června 2000 o vyváženém zastoupení mužů a žen ve výborech a odborných skupinách jí zřízených. Soustředí se na závazek vyváženého zastoupení a to 40 % obsazených pozic ve výborech a skupinách. Společenské dimenzi diskriminace žen se nadále Unie věnuje pouze skrze pozměňování stávající legislativy. Ta následuje trend legislativy, kterou pozměňuje a vykazuje primárně state feministické aspekty.

⁸ Jsou zde vyzdvihovány iniciativy členských států, ačkoliv pouze Belgie má legislativní závazek pro politické strany k dodržování principu rovnosti.

3.4. Násilí na ženách

Oblast ochrany žen před násilím a obchodem s bílým masem nefiguruje až do roku 2006 v žádném z akčních programů zaměřených na rovnoprávnostní politiku. Velký vliv na formulaci evropského přístupu k boji proti obchodu s bílým masem měla Rada Evropské unie pro spravedlnost a vnitřní věci, na jejíž práci v roce 1996 navazuje Komise ve spolupráci se zájmovými skupinami, úředníky a experty v oblasti imigrace a práva na konferenci ve Vídni.

V roce 1996 Komise publikuje první sdělení adresované Evropskému parlamentu a Radě o obchodu se ženami za účelem sexuálního vykořisťování. V druhé části dokumentu Komise jasně stanoví odpovědnost států se zájmovými skupinami jako partnery v oblasti sběru dat a výzkumu. Apeluje na členské státy, aby podporovaly iniciativy neziskových organizací především v oblasti rehabilitačních center pro oběti. V části dva, sekci tři C se objevuje aspekt závazné legislativy, ač není v kompetenci Evropské komise rozhodovat o věcech soudní kooperace v oblasti trestního práva, navrhuje několik bodů pro Radu ke zvážení. Pro aspekt institucionální podpory je klíčové založení Europolu, jehož prioritní oblastí zájmu je boj proti obchodu s bílým masem dle článku dva úmluvy o zřízení Europolu.

O rok později přichází Komise s DAPHNE iniciativou, jde o finanční podporu neziskových organizací usilujících o ochranu dětí a žen před sexuálním zneužíváním. Nejedná se o závaznou legislativu, cílem iniciativy je primárně networking mezi organizacemi. Ačkoliv finanční podpora by se dala považovat za aspekt institucionální podpory, tedy znak state feminismu, kritéria výběru a jejich implikace na financované projekty spíše spadají k market feministickému přístupu. V druhém kritériu je stanoven inovativní přístup k obsahu a organizaci, co tento inovativní přístup znamená je ponecháno interpretaci, ovšem projekt stále musí splňovat kritérium první, tedy přidanou evropskou hodnotu. Tímto vzniká kompetitivní prostředí, které se ovšem více zaměřuje na splnění daných kritérií než na bezprostřední pomoc, pro kterou jsou (dle části jedna odstavce tři a šest) finanční prostředky určeny.

Problematice násilí páchaného na ženách se věnuje i několik stránek reportu o stavu zdraví žen ve Společenství z roku 1997. Zvláštní je přechod od chápání násilí na ženách jako problému lidských práv k problematice veřejného zdraví, především v souvislosti s obtěžováním a stalkingem, které nemají přímé zdravotní důsledky po fyzické stránce je odstup od lidskoprávního pojetí nepochopitelný⁹. Vzhledem k povaze dokumentu

⁹ Samotný text nestanoví žádné zdravotní aspekty stalkingu a sexuálního obtěžování, narozdíl od částí směřovaných na problematiku domácího násilí a znásilnění pouze přednáší statistiky výskytu obtěžování v několika členských státech

se nepřiklání ani k jednomu ze zkoumaných přístupů, ovšem poprvé zmiňuje aspekty násilí na ženách, kterým se DAPHNE iniciativa ani prvotní komunikace nevěnovaly.

Na iniciativu DAPHNE navazuje stejně pojmenovaný střednědobý akční program pro období 2000 až 2004 (1998). Zde se vrací k pojetí násilí jako lidskoprávnímu problému, zároveň uznává i jeho zdravotní aspekty, ovšem nestanoví explicitně že se jedná o problematiku ochrany veřejného zdraví. Již v prvním paragrafu návrhu akčního programu se objevuje ekonomická rétorika, potlačení násilí na ženách má snížit vysoké sociální a ekonomické náklady. Odpovědnost mají členské státy, které aktivně spolupracují s neziskovým sektorem a na mezinárodní úrovni s organizacemi působícími v oblasti ochrany veřejného zdraví. Primárně by se tento program dal považovat za state feministický, protože splňuje aspekt závaznosti, odpovědnosti státu a top-down přístup. Přesto by neměl být opomenut market feministický aspekt ekonomické rétoriky v úvodu dokumentu.

Ve sdělení o dalších akcích v oblasti obchodu se ženami za účelem vykořisťování (1998) se Komise plně vrací k lidskoprávnímu přístupu. Více apeluje na legislativní závazek členských států k boji proti obchodu s bílým masem a důslednější přístup k jeho trestání. Zásadní top-down přístup je uplatněn vůči kandidátským zemím, které jsou vyzvány k brzké spolupráci v této oblasti¹⁰

O rok později Komise vyzývá k návrhům projektů pro evropskou osvětovou kampaň “Násilí páchané na ženách”. Ačkoliv jsou otevřené výzvy povahově spíše market feministické, v této je překvapivě zmíněna i role státu jako aktéra, jehož mají tyto návrhy do určité míry podporovat a šířit informace o jeho práci v oblasti ochrany žen. Zároveň je jedním z cílů projektu kooperace mezi neziskovým sektorem a veřejnými službami, v prvním kritériu je uchazečům doporučena spolupráce s alespoň jedním členským státem. Do značné míry je tak i ve výzvě určené nestátním aktérům předpoklad participace státu, který v ostatních otevřených výzvách nefiguruje. V ostatních kritériích financování již převládá market feministická rétorika, kdy návrhy musí aplikovat takzvaný SMART¹¹ přístup k cílům, být inovativní a mít multiplikační efekt, což je původně termín fiskální politiky. V samotném přístupu k projektům tak Komise spíše spadá k uplatňování market feminismu.

¹⁰ Ze států přistupujících v roce 2004 dle reportu v prvním sdělení pocházelo velké množství mladých žen nucených k prostituci v zemích západní Evropy, I proto zde byl kladen důraz na kooperaci přistupujících zemí v této oblasti.

¹¹ Jedná se o zkratku využívanou pro konkrétní, měřitelné, dosažitelné, smysluplné a časově ohraničené cíle, nejčastěji využívanou v podnikatelské činnosti.

Obdobný market přístup je i ve výzvě pro DAPHNE program (2000) pro rok 2001, v níž je opět kladen důraz na vyjádření a zkoumání ekonomické zátěže, kterou obchod s lidmi má mít na Společenství. Tentokrát ovšem zcela chybí state feministický aspekt v oblasti kritérií, není zde podpora spolupráce s členskými státy, nepočítá-li se spolupráce s neziskovými organizacemi ze dvou různých států. V oblasti cílů je stále formulována podpora kooperace se subjekty veřejné politiky na národní, regionální a lokální úrovni, ovšem není nutná a není zde ani doporučení s těmito subjekty spolupracovat mimo informační kampaně, jako tomu bylo ve výzvě pro osvětovou kampaň z roku 1999. Obě výzvy přitom mají stejný cíl zvýšit veřejné povědomí o násilí páchaném na ženách. Tato a následující výzvy pro DAPHNE program mají spíše market feministický přístup.

Evropská komise byla v oblasti boje proti násilí na ženách zmocněna vyjednávat ve Vídni prvky Úmluvy proti nadnárodnímu organizovanému zločinu OSN, především Protokol o obchodování s lidmi. V návrhu Radě z roku 2003 požaduje ratifikaci Protokolu členskými státy.¹² Povaha tohoto návrhu je striktně state feministická, je závazný a operuje pouze s odpovědností vlád členských států.

Ve stejném roce přichází Komise s návrhem DAPHNE programu II pro období 2004 až 2008. Opět se zde operuje s násilím na ženách jako s ohrožením veřejného zdraví a vykresluje přístupující státy jako obzvláště zasažené touto problematikou. Odpovědnost za výsledky nesou zájmové organizace, ovšem Komise se (čl. 2) zavazuje k doplňkovým opatřením a (čl. 8) k monitoringu programu. Komise zároveň chce nastavit prioritní okruhy pro jednotlivé roky programu a soustředit se na podporu projektů, které budou cílit na tato témata. Narozdíl od původního střednědobého DAPHNE programu je zde minimální spolupráce s členskými státy ze strany zájmových skupin, ovšem zřizuje výbor, v němž je přítomen jeden zástupce každého státu, čímž de facto vykazuje aspekt institucionální podpory.

Až do roku 2016 se aktivity Komise v oblasti násilí na ženách soustředí na otevřené výzvy DAPHNE programu a rétorické závazky v rámci obsáhlejších strategií. “Evropa genderové násilí netoleruje. Zvýšíme úsilí na odstranění všech forem násilí a při poskytování podpory zasaženým osobám. Zavedeme ucelený a účinný rámec opatření na boj s genderovým násilím. Posílíme kroky na odstranění mrzačení ženských pohlavních orgánů a dalších násilných činů, včetně, v rámci svých pravomocí, prostřednictvím trestního práva. (Evropská

¹² S výjimkou Irska, Spojeného království a Dánska

Komise, 2010, para. 30) Nejsou stanoveny žádné nové aktivity a neobjevují se nové aspekty. V roce 2016 podepisuje Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. V návrhu Komise k podpisu Úmluvy figuruje ekonomická rétorika “Genderově podmíněné násilí má dopad nejen na zdraví a životní pohodu, ale také na účast žen na trhu práce, což má negativní účinky na jejich ekonomickou nezávislost a obecně na ekonomiku. Podle odhadů Evropského institutu pro rovnost žen a mužů způsobuje genderově podmíněné násilí na ženách v EU roční náklady přibližně 226 miliard EUR” (para. 7).

V roce 2020 přichází Komise s prověřením stávající legislativy v oblasti násilí na ženách a domácího násilí. Prověření má proběhnout formou veřejné konzultace trvající alespoň 12 týdnů a je otevřena všem zájmovým skupinám. Je pravděpodobné, že za změny v následující legislativě jsou alespoň částečně zodpovědné výsledky těchto konzultací.

V následujícím návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (2022a) se naprosto vytrácí předchozí ekonomická rétorika, jediný výskyt ekonomických témat je v souvislosti s újmou způsobenou obětí, nikoliv státu. Role státu je zde výrazná a Komise požaduje kohezi na úrovni Unie v přístupu k trestání násilí na ženách. Jedním z návrhů je přístup k trestnému činu znásilnění na základě absence souhlasu ve všech státech, samotná Komise poté přebírá zodpovědnost za rámec kybernetického násilí, které přesahuje kompetence států. Návrh je state feministický s aspektem odpovědnosti státu, top-down přístupu a institucionální podporou ze strany GREVIO¹³. V návrhu této směrnice je poprvé uznán kriminální aspekt mrzačení ženských pohlavních orgánů jako druh násilí na ženách, který je dále zdůrazňován ve výzvě k předložení faktických podkladů pro iniciativu Předcházení škodlivým praktikám vůči ženám a dívkám (2022b). Stejně aspekty jsou i u Návrhu o postoji, který má být jménem Evropské unie zaujat ve Výboru smluvních stran Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí v souvislosti se změnami jednacího řádu výboru, pokud jde o záležitosti týkající se orgánů a veřejné správy Unie (2024).

¹³ Také známá pod názvem expertní skupina pro potírání násilí vůči ženám a domácího násilí, je nezávislý odborný organ založený pro účely kontroly provádění Istanbulské úmluvy.

Prvotní dokumenty v ekonomické sféře vykazovaly výrazné aspekty state feminismu, výjimkou bylo pouze Sdělení, na níž výrazně participovaly členské státy. V období od roku 1973 až do roku 1991 se vyskytují pouze ekonomicky zaměřené dokumenty, dílem jde o reakci na ekonomickou krizi, dílem o prvotní tržní zaměření evropského projektu. Největší změny v aspektech se objevují v dokumentech zaměřených na ekonomickou dimenzi. Od roku 1995 se objevují znaky market feministického přístupu a přímo korelují s větším výskytem otevřených výzev k předkládání návrhů od soukromých subjektů. Zároveň chronologicky roste počet pozměňovací legislativy, která ale vykazuje stejné aspekty jako prvotní legislativa, proto nebyla v kapitole zmíněna. Přesto zůstávají dokumenty převážně state feministické ovšem s výrazným aspektem ekonomické rétoriky. Fakt, že k této změně dochází v období počátku přístupových jednání východního rozšíření není reflektován v žádné z teoretických prací a je nejisté, proč k této změně dochází. Jedním z možných vysvětlení je ideologická a kapacitní nejistota přijetí východních zemí.

Sociální dimenzi se Komise věnuje převážně rétoricky a převážně ve střednědobých plánech, ve kterých finálně převažuje ekonomická dimenze. V dokumentech, které se věnují pouze sociální dimenzi, jsou primární aspekty state feminismu s nejasným přístupem u dokumentů týkajících se mediálního vyobrazení žen a participace mediálních domů.

Násilí na ženách překvapivě vykazuje od roku 1998 ekonomickou rétoriku, která se opět vytrácí až s předsednictvím von der Leyen. Mimo ekonomickou rétoriku převažuje state feministický přístup, především kvůli nadnárodní povaze boje proti obchodu s lidmi a návaznosti na trestní právo.

Závěr

Předmětem této bakalářské práce bylo téma Evropské komise a jejího přístupu k politice rovnoprávnosti dle vymezení state a market feminismu. Cílem byla identifikace, objasnění a analýza aspektů, a jejich chronologických proměn, state a market feminismu v souvislosti s přístupem Evropské Komise k politice rovnoprávnosti. Součástí cíle byla také analýza trendů politiky rovnoprávnosti.

Práce si kladla za cíl odpovědět na výzkumnou otázku: “Jaký je přístup Evropské komise k politice rovnoprávnosti ve vymezení market, state feminismu a proměnil se tento přístup v letech 1973 až 2023?”. Na tuto otázku odpovídala pomocí obsahové analýzy vycházející z dokumentů Evropské komise v letech 1973 až 2023.

Jak již nastínila první kapitola práce, která se v teoretickém rámci věnovala vývoji feministické kritiky v teoriích evropské integraci, rovnoprávnostní politika a s ní spojený výzkum je rozšiřující se koncept, který je často využíván pro ideologický positioning. Je proto podstatné přistupovat k této problematice z více úhlů a zahrnout další aktéry, kteří mohou ovlivnit politické dění. Tyto aktéry, včetně Evropské komise a Agentur pro politiku žen (WPAs), představila druhá kapitola. Způsoby, kterými agentury a zájmové skupiny interagují a ovlivňují politiky EU, se prokázaly být zásadním faktorem především v počátcích implementace politiky rovnoprávnosti a v případě Sdělení Komise z roku 1975 jediným vysvětlujícím aspektem. Sdělení z roku 1975 je zajímavou výjimkou z jinak vcelku chronologických změn v přístupech. Jde o dokument, v němž se projevují výrazné market feministické aspekty, důsledkem většího zapojení WPAs a národních vlád do formulace textu. Před ani po tomto dokumentu se takto radikální změna v aspektech krom dvou dále zmíněných období nevyskytuje.

V posledních 50 letech se proměnil přístup Evropské komise výrazně ve dvou obdobích. Poprvé se tato proměna objevila okolo začátku přístupových dohod se státy bývalého komunistického bloku. V textech se výrazněji začala objevovat ekonomická rétorika a tento aspekt market feminismu se projevil napříč zkoumanými dimenzemi. Zároveň vzrostla popularita využívání zájmových skupin pro projektovou činnost. Tento faktor nebyl doposud zmíněn v žádné dostupné literatuře a zaslouží si samostatné dedikovanou práci do budoucna. Důvody, proč vzrostl market feministický přístup v období přístupových dohod, jsou dosud neobjasněny. Může jít o ideologické vymezení či obavu o změny, které přístup východního bloku přinese, ovšem mohou zde hrát roli i prozatím neznámé faktory.

Podruhé se přístup k politice rovnoprávnosti proměnil s příchodem Ursuly von der Leyen. Komise odstupuje od využívání ekonomické rétoriky a explicitního zdůrazňování tržního aspektu politiky rovnoprávnosti. Navrací se také nová legislativa, která se do příchodu von der Leyen objevovala zřídka a Komise nejčastěji revidovala stávající dokumenty. Zásadní aspekty předsednictví von der Leyen byly reflektovány i v druhé kapitole, její zaměření se na genderovou politiku a vymezení samostatné agendy měly značný podíl na změnách, které s jejím nástupem přišly. Tento nálezný se tak naprosto shoduje s výchozími koncepty druhé kapitoly.

Všeobecně se přístup Komise k politice rovnoprávnosti kloní spíše k aspektům state feminismu a tematické zaměření dokumentů překvapivě nemělo velký vliv na četnost výskytu market či state feministických aspektů. V tomto se rozchází s teoriemi, které ovšem primárně byly tvořené na příkladu WPAs, Komise a Evropská unie v tomto potvrzují svou jedinečnost a nutnost pro další výzkum.

Samotné dimenze výzkumu tak neměly velký vliv na četnost aspektů, ovšem dimenze násilí na ženách byla nejspecifičtější, především díky svému přirozeně nadnárodnímu charakteru a projevy market feminismu u ní byly nejočividnější. Na rozdíl od ekonomické dimenze byla tržní a ekonomická rétorika výraznější a naprosto se vymykala kontextu textů, do níž byla zasazena. Společenská dimenze obsahovala nejmenší počet textů, to svědčí o neochotě či neschopnosti prakticky adresovat společenské nerovnosti. V případech, kdy k adresování docházelo se jednalo především o mediální kampaně zaměřené na tržní a bezpečnostní aspekty.

I přes změny ve vykazovaných state a market aspektech, historicky v politice rovnoprávnosti převažuje state feministický přístup. Narozdíl od předcházejících výzkumů, které se soustředily na mechanismy, samotné texty reflektují méně drastickou změnu v přístupu Komise. Konečné výsledky obsahové analýzy této práce se rozchází s doposud existujícími výzkumy, které se přiklání k tomu, že Evropská unie je market feministickou. Ač se tato práce soustředí pouze na jednu z institucí Unie a nezkoumá její mechanismy ale dokumenty, je jasným důkazem nedostatečného výzkumu v této oblasti. Přístupy jednotlivých institucí formují celistvou politiku a aspekty, kterými tyto přístupy máme vědecky kategorizovat nejsou doposud jasně vymezeny. Nelze se vyjadřovat o Unii a jejím přístupu k feminismu, pokud neexistuje jasné vymezení feministických přístupů aplikovatelné jak na jednotlivé instituce, tak Unii jako celek.

Abstrakt

V této bakalářské práci je zkoumán přístup Evropské komise k feminismu a rovnoprávností politice. Soustředí se na aspekty state a market feminismus a jejich proměny od počátků evropského projektu až k nynější administrativě Ursuly von der Leyen. Práce využívá obsahovou analýzu a je jedinečnou případovou studií, která odpovídá na otázku, zda je Evropská komise ve svém přístupu state či market feministickou a chronologické proměny. Výsledky analýzy ukazují na preferenci state feministického přístupu, s výrazným příklonem k rétorickým aspektům market feminismu v období východního rozšíření. Tyto aspekty s předsednictvím Ursuly von der Leyen mizí a navrácí se state feministický přístup.

Klíčová slova: Evropská komise, politika rovnoprávnosti, state feminismus, market feminismus

Abstract

This thesis examines the evolving approach of the European Commission (EC) towards feminisms and equality policy, focusing on the distinctions and transitions between aspects of state and market feminism from its inception to the present administration under Ursula von der Leyen. Utilizing content analysis this case study investigates whether the EC's approach aligns more closely with state or market feminism and how these orientations have shifted over time. The findings indicate that while the EC predominantly embraced state feminism initially, there was a noticeable shift towards incorporating market-driven rhetoric post eastern expansion. However, under the leadership of Ursula von der Leyen, there is a discernible return to state feminist principles.

Keywords: European Commission, equality policy, state feminism, market feminism

Prameny a literatura

Abels, G., Krizsán, A., MacRae, H., & van der Vleuten, A. (Eds.). (2021). *The Routledge Handbook of Gender and EU Politics*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351049955>

Abels, G., & Mushaben, J. M. (2012). Introduction: Studying the EU from a Gender Perspective. In G. Abels & J. M. Mushaben (Eds.), *Gendering the European Union* (pp. 1-19). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230353299_1

Amat, F. (1985). Les mesures en faveur de la formation et de l'emploi des jeunes de 1977 à 1985. *Formation Emploi*, 9(1), 75-92. <https://doi.org/10.3406/forem.1985.1463>

Amsterodamská smlouva. ([1999]). Ústav mezinárodních vztahů.

Austen-Smith, D. (1993). Information and influence: Lobbying for agendas and votes. *American Journal of Political Science*, 37, 799.

Banaszak, Lee & Beckwith, Karen & Rucht, Dieter. (2003). When Power Relocates: Interactive Changes in Women's Movements and States. *Women's Movements*. 1-29.

Binderkrantz, A. (2005). Interest Group Strategies: Navigating between Privileged Access and Strategies of Pressure. *Political Studies*, 53(4), 694-715. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2005.00552.x>

Boswell, C. and A. Geddes (2011), *Migration and Mobility in the European Union*, Palgrave Macmillan, published in *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6)

Bowen, F. E. (2002). Does Size Matter? *Business & Society*, 41(1), 118-124. <https://doi.org/10.1177/0007650302041001007>

Boyd, G. (2002). European Union planning for international economic cooperation. In T. Brewer, P. Brenton, & G. Boyd (Eds.), *Globalizing Europe* (pp. 300-330). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781781952870.00019>

Braams, B. (2007). Equal Opportunities between Men and Women and Gender Mainstreaming under the European Employment Strategy (EES) and the Open Method of Coordination (OMC) - A New Policy Approach to Combat Gender Discrimination? SSOAR Open Access Repository. Retrieved February 13, 2024, from https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/19712/ssoar-eiop-2007-braams-equal_opportunities_between_men_and.pdf?sequence=1

Brock, K., Cornwall, A., & Gaventa, J. (2001). Power, Knowledge and Political Spaces in the Framing of Poverty Policy. Institute of Development Studies (IDS).

Carlsson, V. (2020). Governance Structure and Ideology: Analysing National Administrative Conditions for Gender Equality in the EU's Regional Policy. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 28(2), 153-166. <https://doi.org/10.1080/08038740.2020.1741446>

Chalmers, A. W. (2013). With a lot of help from their friends: Explaining the social logic of informational lobbying in the European Union. *European Union Politics*, 14(4), 475-496. <https://doi.org/10.1177/1465116513482528>

Chappell, L., & Guerrina, R. (2020). Understanding the gender regime in the European External Action Service. *Cooperation and Conflict*, 55(2), 261-280. <https://doi.org/10.1177/0010836719895296>

Chasin, A. (2000). *Selling Out: The Gay and Lesbian Movement Goes to Market*.

CONCORD, 2011. Response to EC Green Paper: EU Development Policy in support of inclusive growth and sustainable development: Increasing the impact of EU Development Policy.

Cornwall, Andrea & Brock, Karen. (2005). What do buzzwords do for development policy? A critical look at 'participation', 'empowerment' and 'poverty reduction'. *Third World Quarterly - THIRD WORLD Q.* 26. 1043-1060. 10.1080/01436590500235603.

Dai, X. (2002). Information Systems in Treaty Regimes. *World Politics*, 54(4), 405-436. <https://doi.org/10.1353/wp.2002.0013>

Della Sala, V. (2010). Political Myth, Mythology and the European Union*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 48(1), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2009.02039.x>

Development, 13 (2), 57-69

Dür, A., Mateo, G., & Thomas, D. (Eds.). (2013). *Negotiation Theory and the EU*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315873879>

Eising, R. (2009). *The Political Economy of State-Business Relations in Europe*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203878231>

Evropská komises. (1982). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL concerning participation by the Community in the United Nations World Conference in Nairobi to review and appraise the achievements of the UN Decade for Women and in the preparations for the Conference. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51982DC0796>

Evropská Komise. (1973). Proposal for a COUNCIL DIRECTIVE on the approximation of the laws of Member States concerning the application of the principle of equal pay for men and women contained in Article 119 of the EEC Treaty. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51973PC1927&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1975). EQUALITY OF TREATMENT BETWEEN MEN AND WOMEN WORKERS (Access to employment , to vocational training , to promotion , and as regards working conditions) / (Communication of the Commission to the Council). EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51975DC0036&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1977a). PROPOSAL FOR A DIRECTIVE concerning the progressive implementation of the principle of equality of treatment for men and women in matters of social security. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51976PC0650&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1977b). Proposal for a Council Decision regarding European Social Fund assistance towards women. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51977PC0442>

Evropská komise. (1980). PROPOSAL FOR A COUNCIL DECISION CONCERNING EUROPEAN SOCIAL FUND AID MEASURES FOR PERSONS EMPLOYED IN THE TEXTILE AND CLOTHING INDUSTRIES, FOR MIGRANT WORKERS, FOR PERSONS AFFECTED BY EMPLOYMENT DIFFICULTIES (YOUNG PEOPLE UNDER 25) AND FOR WOMEN (presented by the Commission to the Council). EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A51980PC0411>

Evropská komise. (1981). 82/43/EEC: Commission Decision of 9 December 1981 relating to the setting up of an Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31982D0043>

Evropská komise. (1983). Proposal for a Council Directive on the implementation of the principle of equal treatment for men and women in occupational social security schemes. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51983PC0217>

Evropská komise. (1983). WOMEN'S UNEMPLOYMENT IN THE COMMUNITY (Communication from the Commission to the Council). EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51983DC0653>

Evropská komise. (1984). Draft Council Recommendation on the promotion of positive action for women. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51984PC0234>

Evropská komise. (1984). Draft Council resolution concerning action to combat unemployment amongst women. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51984PC0074>

Evropská komise. (1984). Proposal for a Council Directive on the application of the principle of equal treatment as between men and women engaged in an activity, including agriculture, in a self-employed capacity, and on the protection of self-employed women during pregnancy and motherhood. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51984PC0057>

Evropská komise. (1985). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION « TO THE COUNCIL on the Community participation in the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51985DC0256&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1985). Draft Council resolution on the adoption of a new Community medium-term programme to promote equal opportunities for women. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51985PC0801&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1987a). Proposal for a Council Directive completing the implementation of the principle of equal treatment for men and women in statutory and occupational social security schemes. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51987PC0494&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1987b). Commission Recommendation of 24 November 1987 on vocational training for women. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987H0567>

Evropská komise. (1990). Fællesskabets 3. handlings program på mellemlang sight 1991-1995. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990DC0449&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1990). Proposal for a Council Directive concerning the protection at work of pregnant women or women who have recently given birth. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990PC0406&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1992). Commission Recommendation of 27 November 1991 on the protection of the dignity of women and men at work. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992H0131>

Evropská komise. (1993). Proposal for a COUNCIL REGULATION (Euratom, ECSC, EEC) amending the Staff Regulations of Officials and the Conditions of Employment of Other Servants of the European Communities in respect of equal treatment of men and women. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51993PC0106&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1995). Proposal for a COUNCIL DECISION on the fourth medium-term Community action programme on equal opportunities for women and men (1996-2000). EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51995PC0381>

Evropská komise. (1995). Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on the balanced participation of women and men in decision-making. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51995PC0593>

Evropská komise. (1995). Rozhodnutí Komise ze dne 19. července 1995, kterým se mění rozhodnutí 82/43/EHS o zřízení Poradního výboru pro rovné příležitosti žen a mužů. EurLex. Retrieved

April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A31995D0420>

Evropská komise. (1996). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION A CODE OF PRACTICE ON THE IMPLEMENTATION OF EQUAL PAY FOR WORK OF EQUAL VALUE FOR WOMEN AND MEN. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51996DC0336&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1996). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT ON TRAFFICKING IN WOMEN FOR THE PURPOSE OF SEXUAL EXPLOITATION. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51996DC0567>

Evropská komise. (1996). The Prix Niki - Organization of the award of a prize for changing the image of women in television. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AC1996%2F209%2F15>

Evropská komise. (1997). REPORT FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on the state of women's health in the European Community. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51997DC0224>

Evropská komise. (1997). THE DAPHNE INITIATIVE Measures for combating violence against children, young people and women — Call for proposals. Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:C1997/136/08>

Evropská komise. (1998). MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN DE RAAD EN HET EUROPEES PARLEMENT OVER NIEUWE MAATREGELEN TER BESTRIJDING VAN DE VROUWENHANDEL. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51998DC0726&qid=1711038019212>

Evropská komise. (1998). Proposal for a Council Decision on a medium-term Community action programme on measures providing a community-wide support to Member States' action relating to violence against children, young persons and women (the Daphne programme) (2000 to 2004) (98/C 259/02). EN. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A51998PC0335>

Evropská komise. (1999). Call for proposals - Projects under the 'Violence against women - 1999 European awareness campaign'. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AC1999%2F094%2F10>

Evropská komise. (2000). Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the implementation of Council recommendation

96/694 of 2nd December 1996 on the balanced participation of women and men in the decision-making process /* COM/2000/0120 final */. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52000DC0120>

Evropská komise. (2000). Rozhodnutí Komise ze dne 19. června 2000 o vyváženém zastoupení mužů a žen ve výborech an odborných skupinách jí zřízených. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32000D0407>

Evropská komise. (2000). THE DAPHNE PROGRAMME 2000-2003 Preventive measures to fight violence against children, young people and women Call for proposals 2001. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/083/11>

Evropská komise. (2003). Proposal for a Council Decision on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organised Crime. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52003PC0512%2803%29>

Evropská komise. (2003). Proposal for a Council Directive implementing the principle of equal treatment between women and men in the access to and supply of goods and services {SEC (2003) 1213} /* COM/2003/0657 final - CNS 2003/0265 */. EN. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52003PC0657>

Evropská komise. (2003). Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a Community action programme to promote organisations active at European level in the field of equality between men and women /* COM/2003/0279 final - COD 2003/0109 */. EN. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52003PC0279>

Evropská komise. (2003). Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a second phase of a programme of Community action (2004-2008) to prevent violence against children, young people and women and to protect victims and groups at-risk (the Daphne II programme). EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52003PC0054>

Evropská komise. (2006). SDĚLENÍ KOMISE RADĚ, EVROPSKÉMU PARLAMENTU, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU a VÝBORU REGIONŮ Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006-2010. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52006DC0092>

Evropská komise. (2007). SDĚLENÍ KOMISE RADĚ, EVROPSKÉMU PARLAMENTU, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU a VÝBORU REGIONŮ Boj

proti rozdílům v odměňování žen a mužů. CS. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52007DC0424>

Evropská komise. (2010). SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU a VÝBORU REGIONŮ Strategie pro rovnost žen a mužů 2010–2015. CS. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52010DC0491>

Evropská komise. (2010). SDĚLENÍ KOMISE Posílený závazek pro dosažení rovnosti žen a mužů Charta žen Prohlášení Evropské komise u příležitosti mezinárodního dne žen roku 2010 připomenutí 15. výročí přijetí deklarace a akční platformy na světové konferenci OSN o ženách v Pekingu a 30. výročí Úmluvy OSN o odstranění všech forem diskriminace žen. CS. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52010DC0078>

Evropská komise. (2010). SDĚLENÍ KOMISE Posílený závazek pro dosažení rovnosti žen a mužů Charta žen Prohlášení Evropské komise u příležitosti mezinárodního dne žen roku 2010 připomenutí 15. výročí přijetí deklarace a akční platformy na světové konferenci OSN o ženách v Pekingu a 30. výročí Úmluvy OSN o odstranění všech forem diskriminace žen. CS. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52010DC0078>

Evropská komise. (2011). Call for proposals — No 6/G/ENT/CIP/10/E/N01C21 — European Network of Mentors for Women Entrepreneurs. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AC2011%2F096%2F06>

Evropská komise. (2014). COMMISSION RECOMMENDATION of 7 March 2014 on strengthening the principle of equal pay between men and women through transparency. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014H0124>

Evropská komise. (2016). Návrh ROZHODNUTÍ RADY o podpisu, jménem Evropské unie, Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0111&qid=1711038019212>

Evropská komise. (2020). Document Ares - Fitness check of the EU legislation on preventing and combatting violence against women and domestic violence. EUR-Lex. Retrieved April 23, 2024, from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM%3AAres%282020%293508282

Evropská komise. (2020). *Strategie pro rovnost žen a mužů*. Evropská komise. Retrieved April 23, 2024, from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_cs

Evropská komise. (2022). Návrh SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Couldn't find publisher. Retrieved April

23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52022PC0105>

Evropská komise. (2022). Návrh SMĚRNICE RADY o normách pro orgány pro rovné zacházení v oblasti rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, rovného zacházení s osobami v oblasti zaměstnání a povolání bez ohledu na jejich náboženské vyznání nebo přesvědčení, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci, rovného zacházení se ženami a muži v otázkách sociálního zabezpečení a v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování a o zrušení článku 13 směrnice 2000/43/ES a článku 12 směrnice 2004/113/ES. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52022PC0689>

Evropská komise. (2022). VÝZVA K PŘEDLOŽENÍ FAKTICKÝCH PODKLADŮ PRO INICIATIVU "Předcházení škodlivým praktikám vůči ženám a dívkám". Couldn't find publisher. Retrieved April 23, 2024, from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=PI_COM%3AAres%282022%293389125

Evropská komise. (2024). Návrh ROZHODNUTÍ RADY o postoji, který má být jménem Evropské unie zaujat ve Výboru smluvních stran Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí v souvislosti se změnami jednacího řádu výboru, pokud jde o záležitosti týkající se orgánů a veřejné správy Unie. EurLex. Retrieved April 23, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024PC0037&qid=1711038019212>

Forest, M., & Lombardo, E. (2012). The Europeanization of Gender Equality Policies: A Discursive-Sociological Approach. In E. Lombardo & M. Forest (Eds.), *The Europeanization of Gender Equality Policies* (pp. 1-27). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230355378_1

Franceschet, S. (2004). Explaining Social Movement Outcomes. *Comparative Political Studies*, 37(5), 499-530. <https://doi.org/10.1177/0010414004263662>

GEYER, R., and LIGHTFOOT, S., 2010. The Strengths and Limits of New Forms of EU

Gheyle, Niels & Jacobs, Thomas. (2017). Content Analysis: a short overview. 10.13140/RG.2.2.33689.31841.

Goetz, A. M. (2003). Gender and Accountability. In A. Dobrowolsky & V. Hart (Eds.), *Women Making Constitutions* (pp. 52-67). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781403944085_4

Goetz, A. M. (2018). National women's machinery. In S. M. Rai (Ed.), *Mainstreaming gender, democratizing the state?* Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526137494.00013>

Governance: The Cases of Mainstreaming and Impact Assessment in EU Public Health and

Greenwood, J. (1997). *Representing Interests in the European Union*. Macmillan Education UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-25655-6>

Guerrina, R. (2005). *Mothering the Union: Gender Politics in the EU*. Manchester University Press.

Gulbrandsen, L. H., & Andresen, S. (2004). NGO Influence in the Implementation of the Kyoto Protocol: Compliance, Flexibility Mechanisms, and Sinks. *Global Environmental Politics*, 4(4), 54-75. <https://doi.org/10.1162/glep.2004.4.4.54>

Hawkins, D., & Humes, M. (2002). Human Rights and Domestic Violence. *Political Science Quarterly*, 117(2), 231-257. <https://doi.org/10.2307/798182>

Hernes, H. M. (1987). *Welfare state and woman power: essays in state feminism*. Oxford University Press.

Hobson, Barbara. 3 Recognition struggles in universalistic and gender distinctive frames: Sweden and Ireland.

Holman, K. (1997). Review of EU media awards puts future of prize in doubt. *POLITICO*. Retrieved April 23, 2024, from <https://www.politico.eu/article/review-of-eu-media-awards-puts-future-of-prize-in-doubt/>

Hoskyns, C. (1985). Women's Equality and the European Community. *Feminist Review*, (20). <https://doi.org/10.2307/1394668>

Hoskyns, C. (1996). *Integrating Gender: Women, Law and Politics in the European Union*. Verso.

Hoskyns, C. (2004). Gender perspectives. In A. Wiener & T. Diaz, *European integration theory: past, present and future* (pp. 217-236). Oxford University Press.

Hubert, A., & Stratigaki, M. (2016). Twenty years of EU gender mainstreaming: rebirth out of the ashes? Couldn't find publisher. Retrieved February 14, 2024, from https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/51107/ssoar-fempol-2016-2-hubert_et_al-Twenty_Years_of_EU_Gender.pdf

Kantola, J. (2010). Feminist Approaches. In M. Egan, N. Nugent, & W. E. Paterson (Eds.), *Research Agendas in EU Studies* (pp. 305-328). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230279445_13

Kapstein, E. B. (2001). The Corporate Ethics Crusade. *Foreign Affairs*, 80(5). <https://doi.org/10.2307/20050254>

Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). Transnational Advocacy Networks in International Politics: Introduction. In *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics* (pp. 1-38). Cornell University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt5hh13f.4>

Klüver, H. (2012). Informational Lobbying in the European Union: The Effect of Organisational Characteristics. *West European Politics*, 35, 491 - 510.

Laforest, R., & Orsini, M. (2005). Evidence-based Engagement in the Voluntary Sector: Lessons from Canada. *Social Policy & Administration*, 39(5), 481-497. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2005.00451.x>

Lang, S. (2000). The NGO-ization of feminism: Internationalization and institution building within the German women's movements. In B. Smith (Ed.), *Global Feminisms Since 1945* (pp. 290–304). London: Routledge.

Lewis, J. (2007). Work/family reconciliation, equal opportunities and social policies: the interpretation of policy trajectories at the EU level and the meaning of gender equality. *Journal of European Public Policy*, 13(3), 420-437. <https://doi.org/10.1080/13501760600560490>

Locher, B., & Prügl, E. (2008). Gender and European Integration. ResearchGate. Retrieved February 13, 2024, from https://www.researchgate.net/publication/5014888_Gender_and_European_Integration

Lombardo, Emanuela. (2004). LA EUROPEIZACIÓN DE LA POLÍTICA ESPAÑOLA DE IGUALDAD DE GÉNERO (Cap 1 del libro La europeización de la política española de igualdad de género, Valencia, Tirant lo Blanch, 2004, pp 17-51..

Lombardo, E. (2003). EU Gender Policy. *European Journal of Women's Studies*, 10(2), 159-180. <https://doi.org/10.1177/1350506803010002003>

Lombardo, E., Meier, P., & Verloo, M. (Eds.). (2009). *The Discursive Politics of Gender Equality*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203881330>

Lombardo, E., Meier, P., & Verloo, M. (Eds.). (2009). *The Discursive Politics of Gender Equality*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203881330>

Lombardo, E., & Forest, M. (Eds.). (2012). *The Europeanization of Gender Equality Policies*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230355378>

Lovenduski, J. (2009). Introduction: state feminism and the political representation of women. In J. Lovenduski (Ed.), *State Feminism and Political Representation* (pp. 1-19). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490996.002>

MacLeavy, J. (2018). Women, equality and the UK's EU referendum: locating the gender politics of Brexit in relation to the neoliberalising state. *Space and Polity*, 22(2), 205-223. <https://doi.org/10.1080/13562576.2018.1502610>

MACRAE, Heather (2010). The EU as a Gender Equal Polity: Myths and Realities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 48(1), 155-174. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2009.02046.x>

Marks, G., & Mcadam, D. (1999). On the Relationship of Political Opportunities to the Form of Collective Action: the Case of the European Union.

Matear A (1997) The institutionalisation of the women's movement in Chile. In: Dore E (ed.) *Gender Politics in Latin America: Debates in Theory and Practice*. New York: Monthly Review Press, pp. 84–100

Mazur, Amy. (2013). "Women's Policy Agencies and State Feminism." *Oxford University Press Handbook on Gender and Politics*. With Dorothy McBride. 2013. 654-78..

Mazur, A. G., & McBride, D. E. (2007). State Feminism since the 1980s: From Loose Notion to Operationalized Concept. *Politics & Gender*, 3(04). <https://doi.org/10.1017/S1743923X07000359>

McAdam, Doug. 1996. "The Framing Function of Movement Tactics: Strategic Dramaturgy in the American Civil Rights Movement." In *Comparative Perspectives on Social Movements*,

McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (Eds.). (2012). *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803987>

MCGAURAN, A., 2009. Gender mainstreaming and the public policy implementation

Moravcsik, A. (2004). Is there a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis. *Government and Opposition*, 39(2), 336-363. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00126.x>

Pollack, M. A., & Hafner-Burton, E. M. (2010). Mainstreaming international governance: The environment, gender, and IO performance in the European Union. *The Review of International Organizations*, 5(3), 285-313. <https://doi.org/10.1007/s11558-010-9091-4>

Porter, F., & Sweetman, C. (2005). Mainstreaming gender in development : a critical review. process: round pegs in square holes? *Policy and Politics*, 37 (2), 215-233.

RAI, S. M., RAI, S. M., & GRANT, W. (2003). Institutional mechanisms for the advancement of women: mainstreaming gender, democratizing the state? In S. M. RAI & S. M. RAI (Eds.), *Mainstreaming Gender, Democratizing The State?: Institutional mechanisms for the advancement of women* (pp. 15–39). Manchester University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt155j9vp.9>

RAO, A., and KELLNER, D., 2005. Is there life after gender mainstreaming? *Gender and*

Rees, T. (2006). Reflections on the uneven development of gender mainstreaming in Europe. *International Feminist Journal of Politics*, 7(4), 555-574. <https://doi.org/10.1080/14616740500284532>

Richardson, D. (2005). Desiring Sameness? The Rise of a Neoliberal Politics of Normalisation. *Antipode*, 37(3), 515-535. <https://doi.org/10.1111/j.0066-4812.2005.00509.x>

Robinson, Jean. 1995. Women, the state, and the need for civil society: The Liga Kobiet in Poland. In *Comparative state feminism*, edited by Dorothy McBride Statson and Amy G. Mazur. Thousand Oaks, CA: Sage.

Rubery, J. (2015). Austerity and the Future for Gender Equality in Europe. *ILR Review*, 68(4), 715-741. <https://doi.org/10.1177/0019793915588892>

Rubery, J., Grimshaw, D., & Figueiredo, H. (2005). How to close the gender pay gap in Europe: towards the gender mainstreaming of pay policy. *Industrial Relations Journal*, 36(3), 184-213. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2005.00353.x>

Scherpereel, J. A. (2021). Personnel Turnover and the Legitimacy of the European Union. In J. A. Scherpereel (Ed.), *Personnel Turnover and the Legitimacy of the EU* (pp. 3-32). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-60052-5_1

Scholte, J.A. & Wallace, I. (2001). *Globalization: A critical introduction*. 19.

Siim, Birte & Christensen, Ann-Dorte. (1995). Gender, Citizenship and Political Mobilization. 10.5278/freia.14136659.

Siim, B. (1998). Vocabularies of citizenship and gender: Denmark. *Critical Social Policy*, 18(56), 375-396. <https://doi.org/10.1177/026101839801805606>

Skocpol, T. (1985). *Bringing the State Back In: Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research*.

Squires, J. (2007). *The New Politics of Gender Equality* (1st ed.). Bloomsbury Publishing. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/2996034/the-new-politics-of-gender-equality-pdf> (Original work published 2007)

Stephen, K., Beveridge, F., Nott, S., & Stephen, K. (Eds.). (2018). *Making Women Count*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315184746>

Stratigaki, M. (2004). The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of "Reconciliation of Work and Family." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 11(1), 30-56. <https://doi.org/10.1093/sp/jxh025>

Stratigaki, M. (2005). Gender Mainstreaming vs Positive Action. *European Journal of Women's Studies*, 12(2), 165-186. <https://doi.org/10.1177/1350506805051236>

Sustainable Development Policy. *European Integration*, 32 (4), 339--356.

Teghtsoonian, K. (2005). Disparate Fates in Challenging Times: Women's Policy Agencies and Neoliberalism in Aotearoa/New Zealand and British Columbia. *Canadian Journal of Political Science*, 38(2), 307-333. <https://doi.org/10.1017/S0008423905040448>

Temkina, A., & Zdravomyslova, E. (2003). Gender Studies in Post-Soviet Society: Western Frames and Cultural Differences. *Studies in East European Thought*, 55(1), 51-61. <https://doi.org/10.1023/A:1021857831011>

True, J. (2010). Mainstreaming Gender in Global Public Policy. *International Feminist Journal of Politics*, 5(3), 368-396. <https://doi.org/10.1080/1461674032000122740>

True, J., & Mintrom, M. (2001). Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming. *International Studies Quarterly*, 45(1), 27-57. <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00181>

Ugalde, S. V. (2018). The role of the women's movement in institutionalizing a gender focus in public policy. In S. M. Rai (Ed.), *Mainstreaming gender, democratizing the state?* Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526137494.00016>

Valiente, C. (2007). Developing Countries and New Democracies Matter: An Overview of Research on State Feminism Worldwide. *Politics & Gender*, 3(04). <https://doi.org/10.1017/S1743923X07000372>

van der Vleuten, A. (2005). Pincers and Prestige: Explaining the Implementation of EU Gender Equality Legislation. *Comparative European Politics*, 3(4), 464-488. <https://doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110066>

Vleuten, A. van der. (2016). *The Price of Gender Equality*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315554006>

Waylen G (2000) Gender and democratic politics: A comparative analysis of consolidation in Argentina and Chile. *Journal of Latin American Studies* 32(3): 765–793.

Weldon, S. L. (2002). Beyond Bodies: Institutional Sources of Representation for Women in Democratic Policymaking. *The Journal of Politics*, 64(4), 1153–1174. <http://www.jstor.org/stable/1520080>

WITTMAN, A. M. A. N. D. A. (2010). Looking local, finding global: paradoxes of gender mainstreaming in the Scottish Executive. *Review of International Studies*, 36(1), 51-76. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990507>

Woodward, A. E. (2008). Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels. *Journal of European Social Policy*, 18(3), 289-302. <https://doi.org/10.1177/0958928708091061>

Young, B. (2010). Disciplinary Neoliberalism in the European Union and Gender Politics. *New Political Economy*, 5(1), 77-98. <https://doi.org/10.1080/13563460050001998>

Vallance, E. h, & Davies, E. (1987). *Women and European Politics: Contemporary Feminism and Public Policy*, by Joni Lovenduski *Women of Europe* by Elizabeth Vallance, Elizabeth Davies. *Political Science Quarterly*, 102(1), 169-171. <https://doi.org/10.2307/2151528>